

บทที่ ๕

การพรรณนาชมความงามของธรรมชาติ

ส่วนประกอบสำคัญของวรรณคดีนิทานไทยประการหนึ่งคือการมีบทพรรณนาชมความงามของธรรมชาติซึ่งหมายถึงการที่กวีพรรณนาถึงสัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ ธรรมชาติที่ไร้ชีวิต และรวมถึงบรรยากาศของธรรมชาติด้วย เหตุที่ผู้วิจัยกล่าวว่าการพรรณนาชมความงามของธรรมชาติเป็นส่วนสำคัญของวรรณคดีไทยเพราะว่าในขณะที่ดำเนินเรื่องไปในตอนต่าง ๆ กวีมิได้ละเลยโอกาสที่จะพรรณนาธรรมชาติแทรกไว้ด้วย นอกจากนั้นในวรรณคดีบางเรื่องยังปรากฏการพรรณนาธรรมชาติยาวมาก และปรากฏหลายครั้ง ซึ่งกวีได้ใช้ความสามารถทางวรรณศิลป์ตกแต่งบทพรรณนาให้ไพเราะน่าอ่านและดูไม่ซ้ำกันด้วย วรรณคดีนิทานหากขาดการพรรณนาถึงธรรมชาติก็จะเท่ากับขาดฉากที่นำเร้าอารมณ์ไปฉากหนึ่ง

นักปราชญ์ทางวรรณคดีไทยบางท่านได้เห็นความสำคัญของบทพรรณนาชมความงามของธรรมชาติ ดังนั้นจึงมีการหยิบยกเอาเรื่องนี้มาแสดงความเห็นดังนี้

กุหลาบ มลลิกะมาส ได้กล่าวไว้ในหนังสือความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย

ดังนี้

บทพรรณนาธรรมชาติเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งในการแต่งบท ร้อยกรองในอดีต กวีจะพรรณนาธรรมชาติตามที่แลเห็นและในจินตนาการ ป่า เขา นก ปลา สัตว์ป่านานาชนิด จะกล่าวถึงอย่างละเอียดถี่ถ้วนในวรรณคดีแทบทุกเรื่อง

นอกจากนั้น กวียังใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องสะท้อนอารมณ์ของตัวละครในเรื่อง ชุทธิมาชาติจะเป็นเสมือนกรอบล้อมอารมณ์ รัก โศก ว่าเหว โหยหา หรือสนุกรื่น เรืองอึกควาย^๑

วิภา กงกะนันทน์ แสดงความเห็นเกี่ยวกับการชมธรรมชาติในวรรณคดีไทย
ดังนี้

มณฑลศิลป์ในวรรณคดีเห็นจะมีบทบาทสำคัญอยู่ที่การสร้างฉากมากกว่าองค์ประกอบอื่น เราจะพบลักษณะของศิลปการตกแต่งเป็นสำคัญไต่โดยทั่วไปในวรรณคดีไทยโบราณ โดยเฉพาะจากภูมิประเทศทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ เช่น การบรรยายภาพป่า ภาพสระน้ำซึ่งจะประกอบควยต้นไม้ ดอกไม้ และสัตว์ชนิดต่าง ๆ ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ปีก ในการบรรยายภูมิประเทศก็มักจะคำนึงเรื่องสุนทรียภาพทั้งของภาษาและของธรรมชาติมากกว่าคำนึงถึงความเป็นไปได้ตามธรรมชาติ^๒

อาจกล่าวได้ว่าความเห็นของกุหลาบ มัลลิกะมาส และวิภา กงกะนันทน์นั้น เป็นการสรุปลักษณะของการพรรณนาชมความงามของธรรมชาติในวรรณคดีนิทาน ผู้วิจัยคิดว่าความสำคัญของการพรรณนาคือเป็นทั้งการตกแต่งหรือมณฑลศิลป์ในวรรณคดีและยังเป็นส่วนที่ช่วยให้การแสดงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครแสดงออกได้อย่างงดงามและน่าอ่าน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าจะมีการศึกษาอย่างละเอียดถึงสิ่งที่วิภาพรรณนาและความสำคัญของบทพรรณานี้

^๑กุหลาบ มัลลิกะมาส, ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๗), หน้า ๑๕๕. (หนังสือประกอบการเรียนมหาวิทยาลัยรามคำแหง)

^๒วิภา กงกะนันทน์, วรรณคดีศึกษา (กรุงเทพฯ : แผนกบริการนักศึกษา สำนักอธิการบดี วังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓๐.

การพรรณนาธรรมชาติที่ปรากฏในวรรณคดีต่าง ๆ มีบางครั้งทีที่กวีมักจะนำมาเกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร หลายแห่งอารมณ์ ความรู้สึกนั้นเป็นไปในทำนองเศร้าโศกอาลัยอาวรณ์หรือคิดคำนึงถึงผู้เป็นที่รัก หากบทพรรณนาปรากฏในลักษณะดังกล่าวนี้ก็ไม่จัดเป็นเสาวพรณี ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเฉพาะบทพรรณนาที่กวีเจตนาจะชมธรรมชาติเป็นสำคัญ

๕.๑ ลักษณะการพรรณนาชมความงามของธรรมชาติ

การพรรณนาชมความงามของธรรมชาติจะปรากฏในวรรณคดีนิทานสมัยอยุธยาแทบทุกเรื่องและปรากฏเรื่องละ ๑ ครั้งเป็นอย่างน้อย วรรณคดีบางเรื่องเช่นสมุทรโฆษคำฉันท์จะมีบทพรรณนายาว กล่าวคือมีเนื้อความกล่าวถึงธรรมชาติหลายประเภท วรรณคดีบางเรื่องเช่นอนิรุทธคำฉันท์จะพรรณนาสั้นกว่าเมื่อเทียบกับเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์กล่าวคือ กวีเลือกพรรณนาธรรมชาติบางประเภทเท่านั้น

โดยทั่วไปแล้วการพรรณนาถึงธรรมชาติจะปรากฏในตอนที่ตัวละครเอกเดินทางรอนแรมในป่า ตัวละครอาจจะรู้สึกเหงา ว่าเหว หรือคิดถึงนางอันเป็นที่รักจึงได้ชมป่าเขาและสัตว์ต่าง ๆ พร้อมกับแสดงความรู้สึกนั้น ๆ ออกมา บางครั้งการชมธรรมชาตินี้ทำให้ตัวละครเกิดความสุข คลายความเหงาและว่าเหวลงได้ นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วนั้น บ้างครั้งการพรรณนาชมความงามของธรรมชาติก็จะเป็นเพียงการชมธรรมชาติในอุทยาน ธรรมชาติที่กล่าวถึงจึงเป็นพวกไม้ดอก ไม้ผล และพวกนกต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างจากธรรมชาติในป่าที่จะมีต้นไม้ใหญ่ สัตว์ป่า นก และปลา เป็นต้น

ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นการพิจารณาการพรรณนาธรรมชาติอย่างกว้าง ๆ ต่อไปจะกล่าวถึงลักษณะการพรรณนาอย่างละเอียดโดยลักษณะการพรรณนาศึกษาเป็น ๒ ประการคือ

๕.๑.๑ เนื้อความในบทพรรณนาชมความงามของธรรมชาติ

๕.๑.๒ วิธีการพรรณนา

๕.๑.๑ เนื้อความในบทพรรณนามความงามของธรรมชาติ

กวีพรรณนาธรรมชาติด้วยการกล่าวชมสัตว์ ต้นไม้ และธรรมชาติที่ไร้ชีวิต โดยกล่าวชมไปที่ละประเภท แต่กระนั้นก็ได้แบ่งแน่นอนลงไปว่าจะชมสิ่งใดก่อนหรือหลัง และในบทพรรณนาแต่ละบทก็ไม่จำเป็นต้องชมครบทุกประเภท เนื้อความจะขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่อง พรรณคดีตอนนั้นว่าเป็นฉากอะไร เช่น ถ้าเป็นฉากในน้ำกวีจะพรรณนาเฉพาะสัตว์น้ำ ถ้าเป็นฉากในป่ากวีจะพรรณนาถึงสัตว์ ไม้ นก ปลา เป็นต้น

เนื้อความที่กวีกล่าวชมนั้นแบ่งออกได้ ๒ ส่วนคือ

๕.๑.๑.๑ ส่วนประกอบของธรรมชาติ

๕.๑.๑.๒ บรรยายภาค

๕.๑.๑.๑ ส่วนประกอบของธรรมชาติ

ธรรมชาติในวรรณคดีนี้ทานประกอบไปด้วยสัตว์ ต้นไม้ และสิ่งไร้ชีวิตอื่น ๆ เช่น กวัก ทราบ น้ำ หิน เป็นต้น

ก. สัตว์

ส่วนประกอบที่สำคัญของบทพรรณนามความงามของธรรมชาติส่วนหนึ่งคือการพรรณนาถึงสัตว์ต่าง ๆ สัตว์ที่กวีพรรณนาถึงมีหลายจำพวกคือ สัตว์บก สัตว์น้ำ นก และแมลง ดังจะแยกกล่าวโดยละเอียดต่อไป

๑. สัตว์บก

บทพรรณนามความงามของธรรมชาติมักปรากฏเมื่อตัวละครเดินทางรอนแรมไปในป่าดงที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นสัตว์บกที่กวีพรรณนาถึงจึงมักเป็นสัตว์ป่าทั้งสิ้น

ถ้ามักไม่พรรณาสัตว์ชนิดต่าง ๆ ว่ามีรูปร่างอย่างไร แต่ถ้าวีจะเอ่ยเฉพาะชื่อของสัตว์หลายชนิดต่อเนื่องกันไป ทั้งตัวอย่าง

โปรกเอยโปรกเกตุลา
เมตหมี่เสื่อสี่หลังทรวงมา
สิงโตโคตีกรมฤคคา
ละมั่งกวางทรายเรียงรายไป

กระต่ายกระตืบเลนเขาในราวป่า
เนอไปือเสื่อปลาพุนาลัย
สิงหราชผาคมาในป่าใหญ่
ขอแจ้งพระทัยของพระองค์

ถึงกระนั้นก็ตามในบางตอนถ้ามักก็ถึงเอาธรรมชาติการดำเนินชีวิตหรือนิสัยที่เป็นที่รู้จักทั่วไปของสัตว์มาพรรณานำให้เหล่าสัตว์มีชีวิตชีวา เช่น กล่าวถึงสัตว์จำพวกช้างกินใบไม้จำพวกไผ่ซึ่งเป็นอาหารโปรกของช้าง ดังนี้

(สุขุมฯ ๒ กษิ โกรสร)
แลเลมลับคิงช้าง^๒

สุขแกวฤคช

ลักษณะเนื้อความอีกประการหนึ่งที่ถ้ามักนิยมนำมาคือมักชมสัตว์ที่อยู่กับคู่ของมัน นับเป็นภาพที่แสดงถึงความสุข ทั้งตัวอย่าง

บ่างรอกลม้งมาท
คู่เคียงประเอยียงสอง

มฤคคาชมฤคิกรอง
สุขเลมรบักเกลี้ยง^๓

เมื่อถึงเวลาเย็น พระอาทิตย์กำลังจะลับฟ้า หมูสัตว์ก็พากันกลับสู่ที่อาศัย สัตว์เดินคลอคู่กันไป ภาพที่ได้นี้เป็นภาพความสุขในป่า ทั้งตัวอย่าง

^๑"พระรถเมรี," เลขที่ ๓ (สมุคไทยคำ อักษรไทย เส้นคินสอขาว).

^๒สมุทรวชิราคำฉันท์, หน้า ๓๔.

^๓เรื่องเกี่ยวกัน, หน้า ๑๖๑.

ชลเบื้องประเวศวนะ โดย
เรียงเรียงเรื่อยสัตว์ก็จร
โศกตามคณาคนนิกร
กุศลชโลลสัตว์ก็พา

ก็ประไพประภากร
ในสายัณห์เวลา
รภิเณนกระแวนหา
นิกรสูที่อาไศรย^๑

ในบางครั้งกวีจะกล่าวถึงลักษณะของสัตว์ที่มีจุดเด่นบางประการ โดยเปรียบเทียบลักษณะเด่นนั้นกับสิ่งที่มีผู้อ่านรู้จักดี เช่น กล่าวถึงจมรีหรือจามรีซึ่งเป็นสัตว์ที่มีขนละเอียดอ่อน หางยาวเป็นพู่ และเชื่อกันว่าเป็นสัตว์ที่หวงชนมาก กวีเปรียบเทียบหางกับผมของผู้หญิง ดังนี้

ในจอมกิริมี
เห็นหางประเหลพาล

จมรีอันนงคราญ
-พฐุทรสายผม^๒

จมรีหรือจามรีที่เอามาแล้วนั้นเป็นสัตว์ที่ไม่มีอยู่ในเมืองไทย กวีจึงจะเอาชื่อมาจากอินเดีย นอกจากการพรรณนาถึงสัตว์เช่นนี้แล้วกวียังได้เอ่ยถึงสัตว์ในนิยายอีกด้วย เช่น กิเอน ซึ่งเป็นสัตว์ในนิยายจีน ราชสีห์ ไกรสร ช้างสิบหมู ซึ่งมีในป่าหิมพานต์ และพวกอมนุษย์ คือ กิณร การพรรณนานั้นกวีจะกล่าวปะปนไปกับสัตว์ที่มีอยู่จริง ดังตัวอย่าง กวีกล่าวถึงไกรสรซึ่งดำเนินชีวิตไปในป่าที่มีพวกหมูป่า และช้างสาร

ต้นโศกคณาธาร
ไกรสรมาแกมสุ-

และสกอด้วยสารพฐุ
กรเคลื่อนก็กราบกราน^๓

สัตว์ต่าง ๆ ที่กวีพรรณนาถึงมีมากมายและกระจัดกระจายไม่เป็นกลุ่ม ผู้วิจัยรวบรวมชื่อได้ดังต่อไปนี้ กิณร กิณรี กิเลน ไกรสร คชสีห์ ราชสีห์ คชสุรินทร์ ๑๐ หมู่

^๑พระมหาราชครู, เสื่อโคค่านันท์, หน้า ๑๔

^๒สมุทรโฆษค่านันท์, หน้า ๕๖.

^๓เรื่องเดียวกัน.

จมรี กวาง เก้ง ละมั่ง ละอง เนื้อทราย ของ กระต่าย กระจอน กระแต กระรอก
 กระจง กระหิง ควายป่า วัวลาน วัวแดง วัวเปลาะ วัวป่า ค่าง ช้าง ชะมด ชะนี
 ตะกวด ตุ่น พังพอน บ่าง ม้าป่า เม่น แรค ลิงจุ่น ลิงจ้อน ลิงลม เสียงผา ลิงโต เสือ
 เสือเหลือง เสือโคร่ง เสือขาว หมาจิ้งจอก หมาไน หมาเนื้อ หมี หมูป่า เหี้ย อ้น

๒. สัตว์น้ำ

สัตว์น้ำที่กวีเอ่ยชมในบทพรรณนาความงามของธรรมชาติเป็นสัตว์พวกปลาเป็น
 ส่วนใหญ่ ส่วนสัตว์น้ำอื่น ๆ เช่นพวกเต่า ตะพาบน้ำ ปู จระเข้ ฯลฯ จะเอ่ยถึงบ้าง
 ค้างคาวอย่าง

เสฉูให้ริราชท้าว
 ชมคอกบัวบานสรคะ
ปูปลาเต่าจระเข้
 แมลงภูคสังเคลลาสรอย

ชมสุระ
 คลีคลอย
 จรัลคาญ เคียรนา
 เสียบสรอยเสาวคนธ์

การพรรณนาถึงปลาก็เช่นเดียวกันกับการพรรณนาถึงสัตว์บก นั่นคือ กวีจะ
 เอ่ยเพียงชื่อปลานิคต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ส่วนลักษณะของปลาหรือความเป็น
 อยู่กวีจะไม่พรรณนาถึงมากนัก ชื่อปลาที่กวีเอ่ยถึงเป็นปลาที่คนในปัจจุบันอาจจะไม่รู้จัก
 หรือไม่เคยได้ยินชื่อเลย จึงนับเป็นประโยชน์ข้อหนึ่งของการพรรณนาชมปลาที่ทำให้คน
 ในปัจจุบันได้รู้จักปลาต่าง ๆ มากขึ้น การพรรณนาชื่อปลาจำนวนมากนั้นอาจกล่าวได้ว่า
 บริเวณที่ตัวละครกำลังชมธรรมชาตินั้นมีปลาอยู่ชุกชุม ค้างคาวอย่าง

เสวยปลาทางซมซึ่งฝูงปลา
ตะเพียนทองทองทองชลธิ
เทโพเทพาเที่ยวหา
สลิกสลาศสุรยชิวหางิ้วไว
อีกปลาทุกชนิดหอมและปลาอก
ทั้งกระแหกระก็มีมากมาย

วายมาตามฝั่งนุทีศรี
ตะพากหินพาเพื่อนมากินโคล
ทั้งปลานูปลานูและปลวใหญ่
พอน้ำกระเทือนหนีไปไมไกลกราย
ตะลุมพุกวายวนปนุสวาย
อีกปลากรายเน้อออนและคางเป็น^๑

กวีพรรณนาชื่อปลาจำนวนประมาณ ๒๓ ชนิด และแต่ละชนิดมีจำนวนปลา
มากมายเป็นฝูง ทำให้ผู้อ่านได้ภาพปลาที่อุดมสมบูรณ์ น้ำที่ร่มเย็น เพราะมองไปใน
น้ำก็เห็นฝูงปลาว่ายนำอยู่สลอน

นอกจากจะเน้นที่จำนวนปลาแล้วในบางครั้งกวีพรรณนาชื่อปลาโดยไม่คำนึง
ถึงความเป็นจริงในธรรมชาติ เช่น เนื้อเรื่องในตอนที่ว่าละครกำลังชมปลาในสระซึ่ง
ควรเป็นปลาน้ำจืด แต่กวีก็ได้เอ่ยชื่อปลาน้ำเค็มหลายชนิดปะปนอยู่ด้วย เช่น
ปลาวาฬ ปลาจะละเม็ด และปลาทุ้งกึ่ง ดังตัวอย่าง

ปลาแมวลันหมาปลาหมู	คชรรายู
มีจันทร์ เม็ดแฉะทรมาง	
ปลาวาฬไล่หลังครวญคราง	คาคุมครอมคาง
จะโถกกึ่ง เถญูเซนชอน	
.....
ปลาชอนและชวาคชแวงทั้ง	หางิ้วและทุ้งกึ่ง
ทรอุทรโอินโจนแปลง ^๒	

อย่างไรก็ตามกวีมักจะพรรณนาถึงกิริยาท่าทางและนิสัยของปลาเป็นประการ
สำคัญ คืออาการที่คำคุณศัพท์ว่ายอยู่ในน้ำ ดังนี้

^๑"พระรถ-เมรี เล่ม ๘," เลขที่ ๖ (สมุทไทยคำ อักษรไทย เส้นดินสอดขาว).

^๒สมุทโฆษคำฉันท์, หน้า ๖๖-๖๗

ต่างว้ายผกหกหัวหาง
ก็ปวนพเพรียกชมชล^๑

ที่น้ำผึ้งฉาง

บ้างพ่นน้ำคำมุกคฤกระเพื่อน
ทุกพวกเพื่อนมีจนาในวาริ^๒

กล่าวถึงปลาแป้นและปลาแปบว่าชอบอยู่ตามพื้นทราย เวลาแย่งเหยื่อกันทำให้น้ำเป็น
ฟองน้ำชมมากดังนี้

ปลาแป้นปลาแปบแหรบทราย จึงเหยื่อเดื่อผาย
ยังฟองในหนองแครงชม^๓

กล่าวถึงปลาที่ว่ายน้ำและมีลูกปลาว่ายน้ำตามเป็นพรวน ดังเช่นปลาสวาย
สวายพาลูกตามออกคล้าไป^๔

กล่าวถึงปลาโลมาซึ่งเป็นปลาชอบพ่นน้ำเล่น ต่างก็พ่นน้ำอยู่มากมายดูสวยงาม
พระชมแต่พรรณฝูงปลา โลมาพ่นน้ำอยู่ไสว^๕

การที่กวีได้พรรณนาถึงบรรดาปลาต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านได้รู้จักชีวิตปลาและนั่นคือ
ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ

เนื้อความบางส่วนกวีจะพรรณนาถึงสัตว์น้ำในนิยาย ดังตัวอย่าง

^๑ อภิรุทษ์คำฉันท์, หน้า ๘๑.

^๒ "พระรถเมรี เล่ม ๘,"

^๓ สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๖๖.

^๔ "โม่งป่า เล่ม ๑," เลขที่ ๕๗ (สมุคไทยคำ อักษรไทย เส้นดินสอขาว).

^๕ "พิกุลทอง เล่ม ๑," เลขที่ ๒๑ (สมุคไทยคำ อักษรไทย เส้นหมึก).

รากุเหราคือรา
แลจันทรเมฆมณฑล^๑

หุจับจันทร

ปลาแมวล้นหมาปลาหมู

คชรรากุ^๒

กวีพรรณนาถึงสัตว์ในนิยาย คือ เหรา ว่าเป็นสัตว์มีรูปครึ่งนาคครึ่งจระเข้
กล่าวถึงรากุเป็นชื่อของสัตว์น้ำอีกชนิดหนึ่ง ในที่นี้เปรียบกับรากุที่เป็นอสุร กล่าวถึง
เหรา คือ ช้างน้ำ ซึ่งมีรูปร่างเหมือนช้างมึงวงและงาคลายช้างแต่มีหาง เป็นปลา^๓

ชื่อสัตว์น้ำที่กวีกล่าวถึงมีมากมายหลายชนิดคงที่ผู้วิจัยรวบรวมได้มีดังนี้ กิ่ง
จระเข้ ตะพานน้ำ เต่า เต่าฝา ปลาหมึก ปู แมงดา มานลาย และหอยเม่น
สัตว์ในนิยายมีดังนี้ เงือก ช้างน้ำ ม้าน้ำ มังกร รากุ เหรา ปลาตาง ๆ มีดังนี้
กระบอก กระเบน กระวัง กุเรา จันทรเมือก (จะละเมือก) ฉลาม ฉลามหนู ฉนาก
(แซนค) ทูกิง (ทูกิง) ตะลุมพุก ทิมพา (ฉลามเสือ) โลมา ปลาราศ ปีกแก้ว เหลือง
(หัวเหลือง) กต กระตี่ กระต๊อบ กระทิง กระทุงเหว กระพาก กระแห กระโห้
กราย กริม เกอู (เก็น) แก้มซ่า แกวง กวา ปลาเพี้ย เขมาโกทรย เขื่อ แขนง
ครอก คางเบื่อน ค้าว จวก จิมพันจระเข้ ฉลาก ฉวี ของ ชะโค ชะวาค ชะโอน

^๑อนิรุทธคำฉันท์, หน้า ๑๗.

^๒สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๖๖.

^๓สัตว์ที่ เลื่อยชื่อมานี้ เป็นสัตว์ในนิยายทั้งหมดแต่เนื่องจากคำชื่อสัตว์เป็นคำ
มีหลายความหมาย เช่น เหราเป็นสัตว์ทะเลตัวเหมือนแมงกาทะเล รากุเป็นชื่อของ
ฉลามหัวค้อน ฉะนั้นสัตว์ที่กวีเอ่ยถึงอาจเป็นสัตว์น้ำก็ได้

ค็อง คายลาว ลูก แดง ตะเพียน ตะเพียนทอง ตะโกก คุ้ม ตีนช้าง ทรายาง (กะม้ง)
 ทอง ทองพลุก เทพา เทโพ ทุก (อิทุก) เนื้ออ่อน น้ำเงิน บู่ แป้น แปบ ผักพร้าว ฝั่ง
 พรหม พรวน พราหมณ์ (หนวคพราหมณ์) พลวง พานสิ่ง (?) * มอม (?) ม้า แมว
 รากกล้วย ลิ่นหมา วั้ว สร้อย สลิก สลิกโพ สวยาย สังฆราศ (?) เสือ สุนัข เสวี หวีเกศ
 หนู (?) หลด หางกิว หวา หวายเหนือ (?) หมอ หนู หัวหลวง (?) หนามหลัง ไหล
 อ้ายบ้า อุก อุตม (?) อ้าว

๓. นก

บทพรรณนาธรรมชาตินั้นมีเนื้อความสำคัญส่วนหนึ่งคือการชมนก พรรณคดีแทบ
 ทุกเรื่องจะมีการชมนก ซึ่งอาจเป็นเพราะว่านกนั้นมีทั้งสีสวยและเสียงไพเราะ การ
 พรรณนาจึงทำได้กว้างกว่าการชมสัตว์น้ำหรือชมสัตว์บก

เนื้อความที่กรีกกล่าวชมนกก็เหมือนกับเนื้อความที่กล่าวถึงสัตว์อื่น ๆ คือ กวีจะ
 พยายามเอ่ยชื่อนกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เนื้อความบางส่วนกวีจะเอ่ยเฉพาะชื่อนก
 บางส่วนเอ่ยชื่อนกคู่กับชื่อไม้ และบางส่วนกวีจะเอ่ยชื่อนกโดยมีอารมณ์ของตัวละคร
 เกี่ยวข้องด้วย

การเอ่ยถึงชื่อนกต่าง ๆ เป็นจำนวนมากนั้นนับว่าเป็นการแสดงความรู้เกี่ยวกับ
 ธรรมชาติของกวีได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังแสดงถึงความสามารถด้านการประพันธ์
 อีกด้วย บางตอนกวีได้เอ่ยชื่อนกต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น

* ชื่อที่มีเครื่องหมาย (?) หมายความว่าผู้วิจัยเข้าใจเอาเองว่าเป็นชื่อปลา
 ชนิดหนึ่ง ผู้วิจัยยังไม่พบปรากฏชื่อในที่อื่น ๆ หรือในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.

วิธีการพรรณนาในลักษณะต่าง ๆ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงโดยละเอียดในเรื่อง
 ของวิธีการพรรณนา หน้า ๒๓๔ - ๒๔๔

คุมขามแลเขาชั้น
 กระจกกระจาสาว
 คลาเคลาแลคลังโครง
 กระจไทรตระใบทรู

กระสันส์ควเหินหา
 กระสันจับกระหลับคู
 กระจไทรกรมกระจลุมภู
 ตะบักส์ควหนนรรษ^๑

นอกจากการเอ่ยเฉพาะชื่อคนแล้ว บางตอนก็วิจะเอ่ยถึงกิริยาอาการต่างๆ ของนกโดยในบางครั้งก็ไม่คำนึงถึงความเป็นจริง เช่น

นกแปลขมเปลี่ยนใจ
 แหกเคามาชายชัว

และรุไวคุหูหั่ว
 เหววแปลาก็แปลกโดย^๒

ก็พิจารณาว่านกแปล่าที่มีใจมันคงนั้นคหาคูของมัน แม้นกแขกเต้ามาชวน ก็ไม่ยอมตามไปด้วย เนื้อความตอนนั้นก็เพียงแต่ต้องการเอ่ยชื่อนกโดยใช้วิธีการเล่น ความหมายชื่อนก "แขกเต้า"

อย่างไรก็ดีก็วิจะพยายามพรรณนาถึงนกโดยกล่าวถึงกิริยา นิสัย หรือลักษณะเด่น เช่น นกยูง เป็นนกที่มีหางยาว ตัวผู้จะรำแพนหางเป็นท่าที่งดงามมาก และเป็น การรำแพนหางให้ตัวเมียชม กิ่งตัวอย่าง

ขุนยงชคชนพ้อน กระหย่อนหางพะพาย นางยุงรายรอมเฝ้า^๓

^๑พระมหาราชครู, เสื่อโคคำฉันท, หน้า ๑๓.

^๒สมุทรโฆษคำฉันท, หน้า ๑๕๕.

^๓พระขรรเวชทยพิสิฐ, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑:๖๓.

นกกินปลาเช่นนกกระทง จะค้ำน้ำหาปลาได้พอนกกระทงเห็นปลาจะค้ำลง ไปจับปลา
กินทันที เช่น

(ตบยุง) พุงทองมองไป มาหาปลาไหว
กระบี่กระบี่ประมงลงทันที^๑

นกบางชนิดเชื่อกันว่าเป็นนกพูดเก่ง เช่นนกแขกเต้า ลักษณะมีปากสีแดง เป็นนก
ประเภทนกแก้ว กวีจึงพรรณนาถึงนกเจรจากันเสียงใสไพเราะ เพราะ ดังนี้

แขกเต้าตากปีกปาก ประทุมราคาคุณแก่นัน
เคียงคู่อุญจันทร จาจะแจ้วส่งเสียงใส^๒

บางส่วนกวีพรรณนาถึงนกกว่าอยู่กันเป็นคู่ผู้เมีย แสดงถึงความผูกพันในชีวิตคู่ทำให้ผู้
อ่านได้ภาพที่แสดงถึงความสุขและแสดงให้เห็นว่าธรรมชาตินั้นน่ารักรื่นรมย์นัก ดังตัวอย่าง

นางนกและนกยูง สองหูกูรูเสนาหา
จรรจวนุโดยภาษา สัตว์เล่นหลากหลายกล
นุกยูงคางรวงรัง และประนีงกันแข่งขน
เหยื่อปอนปากเมียตน และตระเหินตระหวาดกัน^๓

การที่ตัวละคร ได้มองเห็นภาพความสุขของนกเช่นนั้นทำให้ตัวละครหวนคิดถึงตนเองซึ่ง
เดินทางอยู่คนเดียว จึงคิดถึงนางอันเป็นที่รัก ดังเช่น

ขุนหงส์เหิรสู่ คโนสระบรรจงสรง
สาวหงส์เหิรลง และประคืบคูเวียงวัน
พระแลค่านาง อันทนมหาสมุทรจันทร์
จำนำว่าเรอคัล ประคืบที่นทีมนเทียน^๔

^๑สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๒๓.

^๒พระมหाराชครู, เสือโคคำฉันท์, หน้า ๑๓.

^๓สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๕๕.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

นอกจากนจะอยู่เป็นคู่แล้ว กวียังกล่าวถึงนอีกประเภทหนึ่งซึ่งเป็นนที่เชื่อกันว่าผูกเง็ก นจะบินร่อนร้องไปตามธรรมชาติของนแต่กวีจะกล่าวถึงตัวละครที่กำลังคิดถึงนางที่รักและตัวละครจะขอร้องนให้ส่งสารบอกนางที่รัก เช่น พระลอขอร้องนกลาสาลิกาให้ส่งข่าวถึงพระเพื่อนพระแพง ดังนี้

สาธุการวานส่งสร้อย	สุวรรณี หนึ่งรา
แกลงแคสองพชู	พินอง
ทรหนทุรหุ	พาทูน อรนา
เห็นแต่นกทรง	ร่าร้องรณสมร ^๑

กวีจะลงท้ายเนื้อความประเภทนี้ว่าเหล่านกต่างก็ร่อนร้องเต้นตามกิ่งไม้ตามประสานก โดยไม่ทำตามคำขอร้องเลย ดังตัวอย่าง

นกกบินร่อนร้อง	ไปมา
ซอนซอกจับพฤษา	เสียดเรือน
บุพผลชาวชิตา	ถวายน แร่ เรียมเลย
บางไคไม้บางเตน	ร็ร้องจ้อแจ ^๒

นอกจากกวีจะพรรณนาถึงนที่มีอยู่จริงแล้วบางทอนกวีจะกล่าวถึงนที่มีได้มีอยู่ในเมืองไทยเช่นนกอินทรี หงส์ กล่าวถึงนในนิยายซึ่งคงจะไม่มีอยู่จริงเช่นนก กรวิก จากพราศ และนกหัสดีลิงค์ ดังเช่น กวีพรรณนานก กรวิก ดังนี้

เสียงสาธุการไกร	กรวิกขแกมกัน ^๓
-----------------	---------------------------

ชื่อ นกต่าง ๆ ที่กวีเอ่ยถึงในบทพรรณนามีมากมาย เท่าที่ผู้วิจัยรวบรวมได้

^๑ พระวรเวทย์พิสิฐ, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๒๓๕ - ๒๓๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑ : ๒๔๔.

^๓ พระมหาราชครู, เสือโคคำฉันท์, หน้า ๑๓.

มีดังนี้ กรวิก จากพราก อินทรี หงส์ ส่วนนกอื่น ๆ มีดังนี้ กค กรอด
 กระทบตีวิด กระจิบ กระจาบ กระจ่ากินลม (กินลม) กระจา กระจาน กระจวน
 กระจวน กระจอก กะลิง กะลาบ กะวะ กระจุมพู กระจั่ว กระจั่ง กินเครา กิ่งโครง
 (คลิ่งโคลง) แก้ว ไก่ป่า ไก่ฟ้า ไก่ฟ้าพญาลอ กา กางเขน ขมิ้น ขุนแผน เขา
 แหกเต้า คล้า คุ่ม เค้า เค้ากู๋ เค้าแมว เค้าโมง โคมม่า เจือก เจ้า จิ้งโจ้ ช่างทอง
 ชรลอนฟาง (ทรลอนฟาง, ตรลอนฟาง) แชนงแขว คุเหว่า คอกบัว ตระไน คอคค้อ
 คบยุง ตะขาบ คับคา ทิ้งทูด โนรี นางแอน บ่าวขุน เบญจวรรณ เปลา ไผ่ โพระคค
 (ภูรโคก) พระหิด พิวาบ พญาเสวย (?) * ยุง ระวังไพร ระวังน สร้อยรำ (?) ไล่
 สัตวา สาลิกา แสก หว่า หัวขวาน เขี้ยวรุ่ง เขี้ยวตะไกร อีลุ่ม เอียง ผู้วิจัย
 แยกนกที่กินปลาเป็นอาหารหรือนกที่อาศัยอยู่ตามชายน้ำ ตามป่าชายน้ำได้ดังนี้ กระจุง
 กระจั่น กระจ่า กระจเรียน กวัก(ชวาก) กาน้ำ แหวก ค้อนหอย คับแคว งัว ตะกรุม
 ตะขาบ ตีนเทียน นางนวล เบ็คน้ำ พริก ยาง ยางโพน ยางทอก ยางกรอก ยางขาว
 ออก และ หาน

๘: แมลง

ในป่านอกจากจะมีสัตว์บก สัตว์น้ำ และนกแล้วยังมีสัตว์อีกประเภทหนึ่งคือ
 แมลง แมลงที่กล่าวถึงในวรรณคดีนี้ทานสมยอยุธยา มีเพียง ๒ ชนิดเท่านั้น
 ได้แก่ แมลงภู ด้วง และเรไร แมลงเหล่านี้มักจะกล่าวด้วยกันเป็นกลุ่ม คือ
 แมลงภูกับด้วงมักจะกล่าวด้วยกันและมีลักษณะชีวิตคล้ายคลึงกัน ด้วงและเรไรก็เป็นอีก
 กลุ่มหนึ่งที่กล่าวด้วยกัน

การกล่าวถึงเหล่าแมลงนี้ก็จะพรรณนาลักษณะชีวิตที่เด่นชัดคือ กิริยาอาการของ
 ด้วงและแมลงภูที่มักชอบตอมดอกไม้ต่าง ๆ ดังตัวอย่าง

* ชื่อนกที่มีเครื่องหมาย (?) หมายถึงผู้วิจัยเข้าใจเอาว่าเป็นชื่อนกชนิดหนึ่ง
 แต่ยังไม่มีความแน่นอน

แมลงภูคสิงห์ เกล้าสร้อย

เสียดสร้อยเสาวคนธ์^๑

จักจั่นและเรไร เป็นแมลงที่เราได้ยินแต่เสียง เวลาแมลงพวกนี้กรีดเสียง
พร้อม ๆ กัน เสียงจะดังกังวาลก้องไปทั่วป่าพงคูนากลับ กวีพรรณนาเสียงแมลง
เหล่านี้ไปพร้อม ๆ กับการพรรณนาธรรมชาติ เช่น

เรไรร้องคือดังกรวยคนตรีสครใด

ผสานศัพท์เกรียงไกร

จำเรียง^๒

สำเนียงสูงโน้ตทยา

เวียนรอนรองวอนเวหา

เหิรจับพดกษา

บรรสานสำเนียงเสียงสม

กุจคนตรีเคือนักคณม

สรวลศัพท์ระงม

จักจั่นเรไรของเหียร^๓

ข. ต้นไม้

ต้นไม้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของธรรมชาติ เพราะหากขาดต้นไม้แล้วก็ย่อม
ไม่มีสัตว์ทั้งสี่ตัวปลา และนก รวมทั้งปลาในน้ำด้วย เมื่อกวีพรรณนาถึงต้นไม้ กวีจะ
กล่าวถึงความสดชื่น ความสวยงาม และความอุดมสมบูรณ์

ต้นไม้ที่กวีเอ่ยถึงจะเป็นไม้ต้น ไม้ดอก ไม้เถา ไม้หน้า และพรรณไม้
อื่น ๆ กวีมักไม่แยกประเภทเวลาพรรณนาแต่จะกล่าวปะปนกันไปทั้งหมด ดังตัวอย่าง

^๑พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิไลยกุล, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๒๓๗.

^๒สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๑๗๒.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

คู่ประยูรวงศ์
จนมวงและมณฑาทิพย์
เพลิงโพยมเรียงรัง
จำบถระการกรร-
การเทศและเกศแก้ว
บุษราคเนืองแนม

สรภีพิภูลกาย-
บุษปแกมกำยานวิสัย
สุขรมยจวงจันทน์
ฉีกาแก้วก็อยู่แกม
มลิมาลาคีแซม
มลิวิสัยและวารณวาร*

กวีเอ๋ยชื่อต้นไม้ต่าง ๆ จำนวนประมาณ ๒๔ ชนิด จากตัวอย่างนี้จะเห็นไม้หลายประเภทคือ ไม้ต้น ไม้เถา ไม้กระพุ่ม ไม้พุ่ม สรรภี พิภูล มะม่วง โพ พุ่มเรียง รังจวง จันทน์ กระบี่ บุษราค ส่วนประยูรวงศ์ มะลิ เป็นไม้พุ่ม เกศวิสัยเป็นไม้เถาเป็นต้น แต่ไม้ที่กวีเอ๋ยชื่อมานี้เป็นต้นไม้ที่ให้ดอกสวยงามหรือดอกมีกลิ่นหอมแทบทั้งนั้น เช่น ต้น ประยูรวงศ์ สรรภี พิภูล การเทศ เกศ แก้ว บุษราค มะลิ และ กรรฉีกา เป็นต้น

ในบางคราวกวีพรรณนาตัวละครว่ากำลังเดินทางอยู่ในป่าลึก ชื่อต้นไม้ต่าง ๆ ที่กวีเอ๋ยถึงในบทพรรณนาจึงเป็นไม้ที่มีต้นสูงใหญ่มักเกิดในป่าลึก ดังตัวอย่าง

พระเจ้าเคียบป่าระบง	แลโลงปลั่งปลิวเป็นทิวไป
ป่าสูงขยงกลางไพร	ผลไม้ใบบังรังเรียง
ตะแบกตะบุงสนสัดกระจัน	ประคูดูกนกมุกมันหันเหียง
ตะโกตะกุกคูลายรายเรียง	แคเคียงกระเปียนกะเบาเหลาสะลง ^๒

เมื่อพรรณนาถึงไม้ดอกกวีจะพรรณนาว่าไม้ต่างออกดอกสะพรั่งดงดงงามเมื่อลมพัดกลิ่นดอกไม้ก็โชยไปตามลม ดังตัวอย่าง

ลมพานพัดพันลอก ดอกควงเพลิงช่อ กระพุ่มหอเกสร
สลอนบุษบาบ่าน ตระการกลิ่นหอมที่^๓

*สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๕๘.

^๒"สุวรรณหงส์ เล่ม ๒," เลขที่ ๑. (สมุคไทยคำ อักษรไทย เส้นธง).

^๓พระวรวงศ์วิสิฐ, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๕๐

ส่วนไม้ประเภทมีผลค้าง ก็มีผลสุกทุกกิ่ง ผลมีมากมาย เช่น

(ไม้เหียงชรหามมหาค)
ดูสุกทุกวันแฉวน

สหชาติม่วงแมน
คือจะคอมทั้งคาลง^๑

ไม้น้ำที่กวีเอ่ยถึงมากที่สุดคือบัว กวีจะพรรณนาถึงความสวยงามของสีดอกบัวหลายสี และกลิ่นหอมอ่อน ๆ ของดอกบัว ดังตัวอย่าง

ตระการคอกุบัวแดง แฉงบัวขาวคลี่คล้อย สร้อยลี้ศุคบรรณเบงกช
ระวายรสกลินจงกล นิลศบลโกมุท อุบลบุษย์บัวเดือนฉลับ^๒

การพรรณนาถึงความสวยงามของต้นไม้ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพป่าเป็นภาพที่น่ายินรมย์ ต้นไม้ทำให้มนุษย์มีความสุขและการอ่านบทพรรณนาชมความงามของต้นไม้ก็ก่อให้เกิดความรู้สึกเช่นเกี่ยวกับการได้เห็นธรรมชาติที่เป็นจริง

ในบางครั้งกวีจะชมต้นไม้โดยมีการเปรียบเทียบด้วย กล่าวคือ กวีจะเปรียบเทียบต้นไม้หรือดอกไม้กับคุณลักษณะของผู้หญิง เนื้อความเช่นนี้จะเป็นเนื้อความเมื่อตัวละครคิดถึงนางอันเป็นที่รัก เมื่อเกิดความเหงาก็จะชมธรรมชาติที่พบเห็นในป่าแควธรรมชาตินั้น ๆ กลับย้ำเตือนให้คิดถึงนางยิ่งขึ้น ดังเช่นพระลอได้กลิ่นหอมของดอกไม้มานานชนิดที่คิดเปรียบเทียบกับกลิ่นหอมจากกายนางที่พระองค์คุ้นเคย เนื้อความเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้ก็ ดังตัวอย่าง

มลิลาหอมเฟื่องฟุ้ง
ปรูประยงค์หอมทรรม
หอมกุลกลินจอมขัว
หอมทอนเห็นหนาหนา

มลิวัลย์
หินหุ
ขวัญพิ พระเอย
ใครกลิ่นใจตาย^๓

นอกจากนั้น กวียังกล่าวชมต้นไม้อีกลักษณะหนึ่งคือ การให้ต้นไม้ทำกิริยาอาการเหมือนชวนตัวละครให้ชมต้นไม้ต่าง ๆ ดังตัวอย่าง

^๑สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๑๕๗.

^๒พระวราเวทย์พิสิฐ, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๒๔.

^๓เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๒๓๘.

คู่มือเมื่อลมโอบย
เชิญท้าวเสด็จกราย

ประคุดโดยมาชมชวย
กลชมชวรเนือยมาลย

นอกจากต้นไม้ที่มีอยู่จริงในธรรมชาติแล้ว ก็ยังได้เอ่ยถึงต้นไม้ที่เชื่อกันว่ามี
อยู่บนสวรรค์นั้นคือต้นไม้เทพารพ* ต่อไปเป็นชื่อของต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทพรรณนา
ชมความงามของธรรมชาติได้แก่ กระจับ จอก ผักมุ้ง ผักตบ บัว ลินจง สัตบัน โกมุก
จงกลนี ไกรพ อุบล แหน กฤษณา ก่ายาน โกรฐ กระจับ จวง (เทพารฐ) แมงลัก
มะเขือพาด ราชมารช รำแย้ หอม หนุ้า ภาฝาก กก กำกูน (กำกูน) กระจ่า คล้า
จักจั่น ชาง แฉง ตาเลื้อ วานนางกรัก มง พรง ใผ่ ใผ่ไล่ ผ้ายทะเล พลอง พะวา
มะกล่ำ รอก ลำเจียก โลศ เล็ง หวายโป่ง วานหางช้าง เหลาหลก ผักคราด คุย
คี่หมี่ ทองแตก หึงถ้อน บัวบก ปริก เป็ด้า แฝก สมุลแว้ง สลอค (ตอค) เสนียด กล้วย
กล้วย จาก ปราม กะทกรก ชัก้า เตากะไคสิง นมควาย ย่างทราย สลิด สวาด
กระเช้าสีดา แกแล โศภกระสุน ชิงช้าชาลี (เกวาลย์) เปรียง ทมูก (กรักชี) ย่านาง
หนามขี้แรด กระโดน กระทุ่ม กั้นเกรา ชิงชัน ตะเคียน ไม้แดง มะค่า ทะลอก เต็ง
แต้ว โมกมัน ยาง ยุง รัง สัก กุ่ม กระดัง กระดิน เพกา มะรุม มะตาด มะลั่ง สะเคา
มะเกลือ มะงั่ว กระบก กรวย กระเบา คนทีสอ คนทา ชุมแสง แหวงทวย ปรู ผ่าง สน
สมอ เสม็ด ชล้อ ตะกู หนุควาง คีนเป็ด ทุมกา เตาร้าง ตาคุ่ม กระติง กร่าง ไกร
กระเปียน กะลำพอ ชลอ ชลาย ขวาค ขานาง ขอย เคี่ยม แจง ทรมาง ทองหลาง
ไทร นมนาง โพ โพทะเล พลวง มะเคือ มะกัก รกฟ้า รัก ลำพู สีเสียด เหลาชะโอน
เหียง มะม่วง มะปราง มะไฟ มะพร้าว มะพลับ มะเฟือง มะขาง มะตูม มะยง มะยม
มะคูก มะกอก มะพุด มะฝ่อ มะขวิด มะหวด มะหาด มะปริง มะคั้น สะคร้อ (ตะคร้อ)
ตะโก เกด ไข่น้ำ พุมเรียง หว่า (ชมพู) สะท้อน มังคุด ชนน ลำไย พุทรา ระกำ
ตาล ตะขบ ขนุน ละมุด ละมุดสีดา ทุเรียน ลิ้นจี่ อิน จัน ทับทิม เงาะ ส้ม น้อยหน่า สละ
ยอ ลางสาต คอแลน ตะแบก แคน คาง จิก ชิก (จามจุรี) อ้อยช้าง เสลา พิกุล สุกรม

* สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๕๕.

* ดูตัวอย่างคำประพันธ์ในหน้า ๒๒๖

กรรณิกา ขมา อินทนิล งิ้ว ประคู้ ช่างนำว แส ราชพฤกษ์ เทียน โศก (อโศก) พะยอม
 ยม ยมโคย กาหลง ชงโค สารภี นนทรี คุ้ม ลำควน การะเกด ประยงค์ ชลูด บุนนาค
 สุพรรณการ์ พิกัน แคนฝอย จำปา ปีบ ลั่นทม แก้ว เข็ม อัญชัน นางแย้ม ชองนาง
 เล็บมือนาง มานนาง หงอนไก่ รักชอน สาวหยุด พุทธชาด ยี่โถ คาวเรือง ชอนกลีน
 อังกาบ กุหลาบ พุคลา พุคจีบ พุคชอน ยี่สุ่น ยี่เข่ง กระดังงา เบญจมาศ พุคตาล คัคเค้า
 (โยทะกา) นมสวรรค์ จิงจ้อ นมแมว มะลิ มัลลิกา มะลิลา มะลิชอน มะลิวัลย์ มลลิว
 มาลิว เป็นต้น

ค. ธรรมชาติที่ไร้ชีวิต

ธรรมชาติที่ไร้ชีวิตหมายถึงส่วนประกอบของธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ น้ำ
 ภูเขา ทราย หิน หวาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก็จะพรรณนาถึงรวมกันไปกับการพรรณนา
 ชมสัจหรือต้นไม้ มีบางครั้งเท่านั้นที่กวีชมโคกเค่นออกมา เช่นชมภูเขา หรือชมถ้ำโดย
 เฉพาะ เนื้อความที่กวีกล่าวชมธรรมชาติที่ไร้ชีวิต กวีจะพรรณนาว่าสวยงาม

น้ำ น้ำเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดชีวิต น้ำจึงมีความสำคัญมาก ฉะนั้นกวีจะกล่าวชม
 ความสวยงามของน้ำโดยบอกลักษณะว่า ไส สะอาด ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเย็นตาเย็นใจ
 กังตัวอย่าง

น้ำใสคือแสงสาย

พิทุรย์^๑

จากตัวอย่าง กวีพรรณนาถึงความใสสะอาดของน้ำเปรียบกับแก้วไพฑูรย์ซึ่ง
แสดงว่าน้ำก็มีความงามและความสวยงามมากเช่นกัน

กรวคทราย ตามบริเวณฝั่งน้ำทั่ว ๆ ไป จะมีกรวคทรายไม่ว่าจะเป็นฝั่งแม่น้ำลำธาร สระ หรือทะเล กวีมักจะพรรณนาถึงกรวคทราย ซึ่งอยู่ตามฝั่งน้ำว่าสวยงาม โดยเปรียบเทียบกับแก้วและทอง การพรรณนาที่ให้ภาพสวยงามเกินความเป็นจริงนี้คงจะเกิดขึ้นเมื่อกวีได้เห็นกรวคทรายสะท้อนแสงแดดแวบ ๆ กรวคทรายนั้นมีความวาว เช่นเดียวกับแก้วและทองอย่างไรก็ตามการพรรณนาเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพหากทรายที่สวยงามที่สุดกลมกลืนกับส่วนประกอบอื่น ๆ ของธรรมชาติ ดังตัวอย่าง

รายรอบสระศรี เรียงไร	นอมรจันทร์อำไพ
รวาลุกายันยับ	
กรวคแก้วกรวครัตนประดับ	ทรายทองรายกับ
รัชฎากษเคียรคาม ^๑	

ภูเขา กวีพรรณนาถึงภูเขาเฉพาะแง่ความสวยงามโดยเปรียบกับแก้วรัตนะ
ทั้งตัวอย่าง กวีชมส่วนหนึ่งของภูเขาคือชะงอนผา ดังนี้

ครวญพลางทางชมชะงอนผา	ลายศิลาฟามเลิศคุณเฉิดฉาย
แสงระยับจุจแกวอันแพรวพราย	เหมือนระบายชายชูประกวากุกัน
หูลีขาวคัง เพชรจรัสแสง	ที่แดง เหมือนทับทิมอันแกลงกลัน
หูลีเขียวมรกตงดงามครัน	สีเหลืองนนั้นคุจบุษราคุ้ม
ที่แดงแกแลคัง โภเมนเอก	สีเหมือนเขมุนิรัตนจรัสชา
ขาวคังหมอกคล้ายมุกดาไฉยาคำ	แดงอนงค์าถึงกันกับเพทาย ^๒

^๑อนิรุทธคำฉันท์, หน้า ๑๖.

^๒"พระรถ-เมรี เล่ม ๔," เลขที่ (สมุทไทยคำ อักษรไทย เส้นดิน-
สอขาว).

เนื้อความที่กวีพรรณนาภูเขาอีกประการหนึ่งคือ ภูเขาที่กวีพรรณนานั้นใน
บางครั้งเป็นภูเขาที่มีอยู่ตามความเชื่อเรื่องภูมิศาสตร์ของโลกสมัยโบราณ คือ ภูเขาใน
ป่าหิมพานต์ ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุทั้ง รอบ คือ ทรีภูฏ กรวิก เนมินทร อิลินทร
ยุคุนทร อัสดรกรณ และสุทัสน์ กวีจะเอ่ยชื่อเขาเหล่านี้แล้วพรรณนาสิ่งธรรมชาติที่อยู่
รอบ ๆ ภูเขาตามความเชื่อที่มีมานาน ตัวอย่าง

ซึ่งถัดตรีภูฏมานี่หนาเจ้า	นามเรียกเขาการะวิกภูฏา
เป็นสำนักการะเวกเวทชะนา	ยอมมาอาศัยพักสำนักนอน
เขาที่สูงรองมาหนายุพิน	นามเขาเนมินทสิงขร
เป็นที่อยูหมู่เทพนิกร	แซกซอนหลายหมื่นคานขึ้นไป *

ถ้า เนื้อความที่กวีชมถ้ำนั้นคือจะกล่าวถึงลักษณะและความงดงามของถ้ำโดย
ใช้จินตนาการอย่างสูงของกวีมากกว่าจะพรรณนาตามความเป็นจริง กวีกล่าวว่าถ้ำ
ประกอบไปด้วยเพชรนิลจินดามากมาย รัศมีของแก้วมณีและทองช่วงโชติระยิบระยับตา
ดูสวยงามน่าชื่นชม กวีคงได้สร้างภาพเหล่านี้จากภาพจริงของถ้ำที่มีผนังขรุขระเมื่อ
แสงสว่างส่องกระทบก็สะท้อนแสงวาววับออกมา กวีจึงวาดภาพเป็นแก้วรัศมีซึ่งเป็นภาพ
ที่งดงามมาก ดังตัวอย่าง

แล้วเห็นถ้ำทองดูงดงาม	พระทรงพุทธปรีเปรมกระษेत्रศรี
ศรีสุวรรณสองสุคายอนารี	จรูดีเขาในคูหาพลัน
กระจ่างแจแสงศรีมณีรัตน์	หนอกษัตริย์ปรีเปรมเกษมสันต์
พระศรีสุวรรณสองสุคาวิดาวรรณ	จรูจรัลขมศรีมณีนิล
แก้วประภาสสุกงามอรามโรจน์	ดูช่วงโชติคติดอยู่กับภูหิน
แสงไพศุรยสุกจาไมราคิน	มณีนิลแวววิบดูขลับคำ
มรุกทศศิไลประไพศรี	แสงขุจีจับตาเลขาชา
อรามเรืองเหลือองบุศราคำ	ดูนำฉำฉำจะขอยลอลงมา ๒

* "โม่งป่า เล่ม ๔," เลขที่ ๖๔ (สมุคไทยคำ อักษรไทย เส้นคั่นสอขาว).

๒ เรื่องเดียวกัน.

พระอาทิตย์ ควงดาว น้ำค้าง พระอาทิตย์ให้แสงสว่างเวลากลางวัน
พระจันทร์ และควงดาวให้แสงสว่างเวลากลางคืน ทั้งพระอาทิตย์และพระจันทร์จึงเป็น
สิ่งที่ยบอเวลาด้วยว่าเป็นเวลากลางวันหรือกลางคืน ในวรรณคดีบางเรื่อง เหตุการณ์ใน
เรื่องเกิดขึ้นเฉพาะเวลาใดเวลาหนึ่ง เช่น อนิรุทธคำฉันท์ เหตุการณ์สำคัญของเรื่องคือ
การอุ้มสมเกิดขึ้นในเวลา กลางคืน ดังนั้นก็จึงพรรณนาตั้งแต่เวลาเย็นพระอาทิตย์กำลัง
ลับโลกไป เวลาต่อเนื่องถึงกลางคืน พระจันทร์และควงดาวขึ้นส่องแสง น้ำค้างก็ตก
เพื่อบอกว่าเป็นเวลาตึกสงัด ดังนี้

พระสุริยอัสดง
ศศิจแจ่มจับ
คือฉัตรเกือบทั้ง
ศศิจแจ่มจบ
การราประดับคา
น้ำค้างคือน้ำจัน

คตเมรุบังลับ
รัศมีส่องรสายสม
นฤปคินทรจอมภพ
ทั้งเวทาก็หยุดพระ
ระกะแสงยะยุบพรรณ
ทรคาลกกดน้ำพล^๑

๕.๑.๑.๒ บรรยายกาศ

บรรยายกาศในบทพรรณนามความงามของธรรมชาติหมายถึงการพรรณนา
ที่ทำให้ผู้อ่านมองเห็นถึงความสวยงาม สงบ น่าชื่นชมของธรรมชาติ ในบางครั้งการ
พรรณนาธรรมชาติที่ละส่วนซึ่งให้รายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ รวมกันเข้าเป็นบรรยายกาศ
ธรรมชาติมีความสวยงาม สดชื่น มีชีวิตชีวา เนื่องจากสีกลิ่นของต้นไม้ ดอกไม้ นก
สัตว์ต่าง ๆ น้ำ กรวดทราย ภูเขา และถ้ำ ความสดชื่นของธรรมชาติได้จากการ
พรรณนาถึงน้ำ สีเขียวของใบไม้ ความสดใสของดอกไม้ นอกจากนั้นยังมีกลิ่นหอมของ
ดอกไม้ด้วย นอกจากนั้นยังมีเสียงไพเราะต่าง ๆ ได้แก่ เสียงนกร้อง เพลง หรือร้อง
หาคู่ เสียงสัตว์ต่าง ๆ ร้อง เสียงกวาง เสียงชะนี นอกจากนี้การที่กวีพรรณนาถึงกิริยา
อาการต่าง ๆ ของสัตว์แต่ละชนิด เช่น นกโผบิน นกค่าน้ำจับปลา ปลาว่ายน้ำหรือหลบ

^๑ อนิรุทธคำฉันท์, หน้า ๑๘.

แอมฝั่ง สัตว์ป่า เช่น เสือ ล่าเหยื่อ กวาง กินหญ้า ลิง ชุกชน หอย กุ้ง ล้อ กัน กระจาย กระโดด
 ห้อย ๆ พวก วัว ป่าควาย ป่าเดิน ค้าว เคี้ยว เพียว วิชา ต้นไม้ เหล่านี้ ทำให้ ป่า คามี ชีวิต ชีวา ขึ้น
 อีก สัตว์ต่าง ๆ อยู่ เป็น คู่ คู่ น่ารัก ส่วน ประกอบ เล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ ทำให้ ป่า มี
 บรรยากาศ แห่ง ความ สุข สงบ และ นานา ภิรมย์ คัง ตัวอย่าง

สอง เรา เสวย สุข รมย์ คี ใน พน ประ พาส
 ไพร พุก ษ คอก ภู ควบ สลอน
 หิน หอม สร้อย สร้อย คน ขลุ่ย นุช ปกา จร
 อบอง คอง คอง ร ภิรมย์
 ชม เฉลิม ชม ชล ชม แล ชม พน พนม
 ขึ้น ชม แล ชม สระ สโรช
 บูชา บ้าง กชกร รมิ กา กมล โชติ
 ไท โคร ลอ ญ โธ สุนัข
 นม ลง ภู พร รม คือ นิล น ฤ มล โกลม
 แดง คัง ปทม กล เรียบ ราย
 ใบ เชี่ยว วน สับ คือ ประ คับ รม กต พระ พราย
 น้ำ ใส คือ แสง สาย พิฑูรย์
 จริ วั จรา วั จริ ล ชล จร รม กกร รม ภู ฏ ฎ รม
 พิศ ภา คย สม บูร - ณ สระ
 นก หก เนิร สำ เร็จ สำ ร าว ญู สุข รม ยะ
 บุง ฟ้อน ฟ พาย สระ ประ ไพ
 เรา ไร ร้อง คือ คัง คุ รีย คน ตรี สคร ใด
 ผสาน ศัพ ท เกรียง ไกร จำ เรียง
 สุรา ร ลือ สีม ฤ คิม ฤ คา กร ประ เคียง
 คุ เลา ประ อร เชียง ภิรมย์

บรรยากาศ ที่ นานา ภิรมย์ ของ ธรรมชาติ นี้ ก่อ ให้ เกิด ผล ต่อ อารมณ์ ของ ตัว ละ ละคร คือ ใน
 บาง ครั้ง ก็ ทำให้ รู้สึก หาย เหนื่อย คัง ตัวอย่าง

โศกกระบัตถลลคโปละอออน
 ขอนคอกจอกกระจับสลักราย
 พระเชษฐาทัศนากับพระนุช
 พระเอนอิงฟังผาสินลาชม

ที่โปกอนหล่นชอยมาตามสาย
 แสนสบายมาในไพรพนม
 เขายั่งหยุดทีในเชิงคีรีรม
 ระเรื่อยมริน ๆ ขึ้นพระทัย *

ในบ่วงครึ่งธรรมชาติที่สวยงาม นารีรมย์ใจนั้นกลับมีบางสิ่งบางอย่างทำให้คิดถึงนาง
 ที่รัก เช่น

ศศิธรจจรรัสสว่างไส
 วาพักครสุรสุกา^๒

คล้ายเห็นท้าวไท

บทพรรณนาธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อเรื่องวรรณคดีซึ่งมักปรากฏในตอนที
 ตัวละครออกเดินป่า กวีได้พรรณนาธรรมชาติในแง่ความสวยงามเป็นใหญ่ การพรรณนา
 ธรรมชาตินี้ส่งผลกระทบถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครด้วย ดังนั้นผู้อ่านจึงได้บรรยากาศ
 ของเรื่องจากการพรรณนาธรรมชาตินี้ทั้งในแง่รื่นรมย์ใจ และแง่ความหวงกังวล
 นอกจากนี้แล้วการอ่านบทพรรณนาธรรมชาติทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกชื่นชมในธรรมชาติ
 และยังได้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเหล่านั้น ในส่วนที่ยังไม่รู้อีกมากมาย

๕.๑.๒ วิธีการพรรณนา

เมื่อกวีเอ่ยพรรณนาธรรมชาติ กวีใช้วิธีการพรรณนาให้ผู้อ่านเห็นภาพ
 ธรรมชาติสวยงามตามที่กวีต้องการดังต่อไปนี้

๕.๑.๒.๑ การเอ่ยชื่อสิ่งธรรมชาติ

ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องเนื้อความที่กวีพรรณนากวีมักจะพรรณนา
 ธรรมชาติด้วยการเอ่ยชื่อสัตว์ หรือต้นไม้ให้มีจำนวนมาก ๆ การเอ่ยชื่อนี้กวีใช้วิธีการ

* "โคบุตร (ความอื่น)," เลขที่ ๔๘ (สมุดไทยคำ อักษรไทย เส้นธง).

^๒ สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๗๐.

๒ วิธีคือ

ก. การเอ่ยเฉพาะชื่อ วิธีการนี้ก็จะพยายามเอ่ยเฉพาะชื่อของ
สิ่งธรรมชาติหลายชื่อในที่ใดก็เคียงกัน

ตัวอย่างก็กล่าวถึงต้นไม้

<u>เยื้องย่างพลายสอยพฤษภา</u>	<u>ส้มโอบะโกพะวาอยู่ไสว</u>
<u>มะหาคะตองตะครองตะครอมมะเฟืองมะไฟ</u>	<u>รำไยไซเนาอินจัน</u>
<u>มะสาบกลางลำคมะหาคมะแหน</u>	<u>คอแลนรอยล้นขนุนขนัน</u>
<u>มะยมนมแมวมวงมัน</u>	<u>มะกุกมะกัณฑ์กันพิกกลานานา^๑</u>

ตัวอย่างก็เอ่ยชื่อปลา

<u>กระดุมพุกกุกแกงแขยงขยัน</u>	<u>ปลาอุกแลอ่าพัน</u>
<u>ก็จรัลในธารชล^๒</u>	

วิธีการเอ่ยเพียงชื่อซึ่ง เป็นวิธีหนึ่งที่กวีนิยมใช้กันก็จะไม่พรพรรณมาถึงลักษณะ
ความเป็นอยู่หรือธรรมชาตินิสัยของสิ่งธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ตามวิธีการนี้ช่วย
สร้างภาพธรรมชาติขึ้นในใจผู้อ่านว่าเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ยิ่งนัก

ข. การเอ่ยชื่อสิ่งธรรมชาติให้สัมพันธ์กัน วิธีการคือการขอยชื่อ
สัตว์แต่ละชนิดและขยายความด้วยข้อความที่ให้สัตว์นั้น ๆ ทำกิริยาอาการให้สัมพันธ์กับ
ชื่อของสัตว์อีกชนิดหนึ่ง เพื่อร้อยความเข้าด้วยกันเป็นบทพรรณนาตอนหนึ่ง อนึ่งการใช้
วิธีการนี้ก็จะไม่คำนึงถึงความเป็นจริงในธรรมชาติ ดังกวีพรรณนาถึงสัตว์บก

<u>จุนจุนจหยอกรอก</u>	<u>ก็กระลอกกระลัดมัน</u>
<u>แดนแอนสรอกกัน</u>	<u>ระรายเรนในโพรงพรอน</u>

^๑"โสวัตร เล่ม ๑" เลขที่ ๒๒๓ (สมุคไทยคำ อักษรไทย เส้นคินสอขาว).

^๒สมุทโฆษคำฉันท์, หน้า ๒๗.

กแต่กั้ตื้นทอน
เหี้ยเห็นฝูงฟ้งพอน

กตายจรมาจวนจร
มีชรมคชรโมลตาม^๑

กวีกล่าวถึงสิ่งทำกิริยาอาการจะหยอกกระรอก กระแตวิ่งไล่คอนกระต่าย
ส่วนเหี้ยมองเห็นฝูงฟ้งพอนมีพวกชะมดและชะโมนตามไปค้ำย จะเห็นว่ากวีพยายาม
เอาชื่อสัตว์ต่าง ๆ มาเรียงกันเข้าโดยที่ตัวเชื่อมต่าง ๆ เข้าค้ำยกันก็คือกิริยาอาการ
ที่สัตว์แสดงต่อกันนั่นเอง

กวีเอยถึงนก

กาน้ำค้ำน้ำคือปม
ในน้ำและค้ำตามกัน
นกจ้วว้างโดยเขาขัน
กระโนและจับขั้วบาน
นกกคตาแคงคูหาญ
แลกงุกระแנגแแรงชวน^๒

เบ็ค้ำน้ำลอยลง

นกเตนตามทัน

ไล่หาหัวชวาน

กวีเอยชื่อนกให้ทำกิริยาอาการต่อกันโดยไม่จำเป็นต้องเป็นจริงตามธรรมชาติ
กล่าวคือนกกาน้ำไม่จำเป็นต้องค้ำน้ำตามนกเบ็ค้ำน้ำเสมอไป นกจ้วก็ไม่ต้องตามนก
เขาตลอดไป หรือนกคักก็ไม่ต้องเจาะจงไล่เฉพาะนกหัวชวาน แต่กวีก็ได้เอย
ชื่อนกมาได้ถึง ๗ ชนิด แต่บางครั้งกวีสามารถกล่าวถึงนกเหล่านั้นตามสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติบ้าง เช่น กาน้ำ เบ็ค้ำน้ำ ก็จะลอยน้ำ ค้ำน้ำหาปลา เป็นต้น
กวีเอยถึงปลา

ปลาแมวไล่หาปลามอม
ประหวายประหวัดพกพัน^๓

ฉลามหนูแปลกปลอม

^๑สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๑๖๐.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

กรีกกล่าวถึงปลาแมวเขียวไลหาลามอม ส่วนฉลามหนูก็ว่ายน้ำแปลกปลอมเข้าไปด้วย
วิธีการนี้ทำให้กรีกสามารถเอ่ยชื่อปลาต่าง ๆ ได้มากชื่อ และผู้อ่านก็ไม่เกิดความเบื่อที่จะ
อ่านด้วย

การเอ่ยชื่อสัตว์ให้สัมพันธ์กันนี้กรีกจะเอาเฉพาะชื่อสัตว์พวกเดียวกันทำกริยา
อาการต่อกันเช่น หมูสตั้มก หมูนก หมูปลา เป็นต้น การใช้วิธีการนี้ส่งผลคือทำให้กรีก
เอ่ยชื่อได้มากโดยผู้อ่านไม่เบื่อหน่ายและกรีกก็ทำได้เป็นอย่างดีไม่มีอะไรขัดเขิน ผลคืออีก
ประการคือการได้เห็นกริยาอาการต่าง ๆ ของสัตว์ทำให้ผู้อ่านรู้สึกกว่าสัตว์ต่าง ๆ มี
ชีวิตจิตใจจริง ๆ

นอกจากการเอ่ยชื่อสัตว์ให้สัมพันธ์กันแล้ว กรีกยังเอ่ยชื่อสัตว์ให้สัมพันธ์กับต้นไม้
ด้วย ดังตัวอย่าง

คาเสื่อเสื่อผาคแผ่ง	มองทาง
กว้างแนบหูกว้างขวาง	พิกเรนู
ขวางนาวหมบงขวาง	ซอนอญ
ขวางลอคออยขวางเหลน	ปาลัสับคง ^๑

กรีกเอ่ยชื่อสัตว์ให้ทำกริยาสัมพันธ์กับต้นไม้ที่มีชื่อพ้องกัน เช่น เสื่อ กับ ต้นคาเสื่อ
กว้างกับต้นหูกว้าง ข้างกับต้นออยข้าง

๕.๑.๒.๒ การพรรณนาคามสภาพ

แม้ว่ากรีกจะใช้ชื่อเอ่ยชื่อสิ่งธรรมชาติในการพรรณนาก็ตาม แต่ใน
บางตอนกรีกก็แทรกการพรรณนาเรียบ ๆ โดยไม่ใช้ความเปรียบหรือเล่นคำแพรวพราว
อย่างไรก็ตามการพรรณนาเช่นนี้ทำให้บทพรรณนาไพเราะได้เช่นกัน

^๑ พระวรเวทย์พิสิฐ, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๑๘๕.

ตัวอย่าง

กว้างทองเอื้องย่างเข้าชายเขา พยัคฆ์เหาะย่องเขม่นหมาย
 โจมกักพิศกว้างจนวางวาย ลากกายกอดกักเป็นเหยื่อกิน^๑

กวีพรรณนาภาพเสือล่ากวาง การใช้คำกริยาที่เหมาะสมกับสัตว์แต่ละชนิดทำให้ได้ภาพชัดเจน กล่าวคือ คำกริยาเอื้องย่างให้ภาพกวางเดินช้า ๆ สวยงามมาก เข้าชายเขา คำกริยา เหาะย่อง แล้ว ย่องให้ภาพกริยาของเสือได้คือว่า ตอนแรกเสือที่วิ่งเหาะ ๆ แล้วก็ค่อย ๆ ย่อง ตาก็มองกวางโดยตลอด พอได้ทีก็กระโจนเข้ากักเลย คำกริยา โจน กัก พิศ ให้ภาพวิธีการล่ากวางตามขั้นตอนคือ กระโจนเข้าไป แล้วกัก กวางไว้ แล้วก็พิศกว้างจนตาย เสร็จแล้วเสือก็จัดการลากร่างกวางไปกักกินเป็นอาหาร

ตัวอย่าง

ควายโตรคตระเกินคง ทรนงว่าเขาแหลม
 ลอเลนในลำซม ชวิกก็ตองตลอกกลาง^๒

กวีพรรณนาภาพควายกำลังคึกคะนองได้เห็นภาพดี การให้รายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ว่า ควายป่าชวิกต้นซมซาดตลอกกลางลำต้นควยเขาที่แหลมคมนั้น ก่อให้เกิดภาพควายหนุ่มได้ดี

^๑ "โมงป่า เล่ม ๑," เลขที่ ๕๗ (สมุทไทยคำ อักษรไทย เส้นดินสอขาว).

^๒ สมุทไทยคำฉันท์, หน้า ๕๖.

ตัวอย่าง

พอจักสว่างสุริโยไทย
และเสียงตระเวณหูกัน,
เนื้อเปื้อนจากเหล่าแหล่งจรัล
สำเนียงสูโนคฤทยา
เวียนรอนรองวอนเวหา
บรรสานสำเนียงเสียงสม^๑

สัตว์พงไพร ไศล
นกหกแข่งขัน
เหิรจับพฤกษา

ภาพที่ได้จากการพรรณานี้เป็นภาพตอนเช้าในป่าวิพรรณนาไคภาพ
บรรยากาศของธรรมชาติยามเช้าชัดเจน เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น สัตว์ต่าง ๆ ทั้งสัตว์บก
และนก ต่างก็ออกหากิน นกบินวอนไปพร้อมกับส่งเสียงร้องเรียกกัน ภาพที่ได้นี้จึง
เป็นภาพที่น่ารื่นรมย์

ตัวอย่าง

โตรกโตรกในเวียงเชิงผา
เป็นทอทางล้นคันคูด
เป็นน้ำหยดย้อยฉวีริน ๆ
เวียงแวงแดงชอกสีนฉา

เป็นทิวชันกันมาแสงใส
เป็นน้ำฟูเช่นชานฉานฉา
ชุ่มซาบอาบสิ้นทุ่งภูผา
น้ำใสไหลมาอยู่ตรงกัน^๒

กวีพรรณนาภูเขาวามีโตรก เวียงเชิงผา เป็นชั้น ๆ กวีใช้คำว่าแสงใส
ซึ่งให้ภาพหินสะท้อนแสงแฉกวาววาว และยังมีทางน้ำไหลเล็ก ๆ มีน้ำไหลเสียงซาบ
ซา และบางแห่งยังมีน้ำหยดทีละน้อย ๆ ทำให้ภูเขาไม่แห้งแล้งดูเย็นชุ่มชื้น ภาพ
ภูเขานี้ได้เป็นภาพที่น่าเป็นสุขสงบและสดชื่น

^๑สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๖๑.

^๒"สุวรรณหงส์ เล่ม ๓ (ความเก่า),"

๕๖๑.๒๑๓ การใช้ความเปรียบ

นอกจากจะพรรณนาตามสภาพ - กวียังใช้การเปรียบเทียบเพื่อต้องการให้ผู้อ่าน
ได้ภาพธรรมชาติชัดเจนขึ้น หรือทำให้รู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร กวีจะเปรียบเทียบ
แบบคือเปรียบเทียบโดยมีคำเชื่อมโยง และเปรียบเทียบโดยไม่มีคำเชื่อมโยง

ก. การเปรียบเทียบโดยมีคำเชื่อมโยง

โดยทั่วไปแล้วการพรรณนาธรรมชาติกวีมักใช้วิธีเชื่อมโยงชื่อหรือ
พรรณนาตามสภาพ หรือเล่นคำ ส่วนการเปรียบเทียบมีปรากฏบ้างโดยเฉพาะการ
เปรียบเทียบโดยมีคำเชื่อมโยง เนื้อความการเปรียบเทียบจะออกมาเป็นแบบเดียวกัน
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กวีเปรียบเทียบเพื่อบอกถึงลักษณะสีของหิน

ครวญพลา^๑งทาง^๒ชม^๓ชง^๔อน^๕ผา
แสงระยิบ^๖ค^๗จ^๘แกว^๙อัน^{๑๐}แพ^{๑๑}ร^{๑๒}พร^{๑๓}าย
ที่^{๑๔}สี^{๑๕}ขาว^{๑๖}ค^{๑๗}ง^{๑๘} เพ^{๑๙}ชร^{๒๐}จ^{๒๑}าร์^{๒๒}ส^{๒๓}แสง
ที่^{๒๔}สี^{๒๕}เข^{๒๖}ียว^{๒๗}ม^{๒๘}ร^{๒๙}ก^{๓๐}ต^{๓๑}ง^{๓๒}ค^{๓๓}ง^{๓๔}า^{๓๕}ม^{๓๖}ค^{๓๗}ร^{๓๘}ัน

ลาย^{๓๙}ศิ^{๔๐}ลา^{๔๑}ง^{๔๒}า^{๔๓}ม^{๔๔} เล^{๔๕}ิศ^{๔๖}คุ^{๔๗}เ^{๔๘}ฉ^{๔๙}ณ^{๕๐}าย
เหมือน^{๕๑}ระ^{๕๒}บาย^{๕๓}ช^{๕๔}าย^{๕๕}ช^{๕๖}ู^{๕๗}บ^{๕๘}ระ^{๕๙}ก^{๖๐}ุ^{๖๑}ค^{๖๒}ุ^{๖๓}กัน
ที่^{๖๔}แ^{๖๕}ง^{๖๖} เหมือน^{๖๗}ทับ^{๖๘}ท^{๖๙}ิม^{๗๐}อัน^{๗๑}แ^{๗๒}ก^{๗๓}ล^{๗๔}ว^{๗๕}ก^{๗๖}ลับ^{๗๗}
สี^{๗๘}เหลือง^{๗๙}นั้น^{๘๐}ค^{๘๑}ุ^{๘๒}จ^{๘๓}บุ^{๘๔}ษ^{๘๕}รา^{๘๖}ค^{๘๗}ัม *

กวีกล่าวเปรียบเทียบหินสีต่าง ๆ ว่าสวยงามดั่งเช่นแก้วมณีมีคำ ตัวอย่าง
เช่น หินที่สะท้อนแสงแวววับก็เปรียบกับแสงแก้ว ที่หินสีขาวก็เปรียบกับเพชร หินที่มี
สีแดงก็เปรียบกับทับทิม หินสีเหลืองก็เปรียบกับบุษราคัม คำเชื่อมที่ไข่มุก เหมือน
และดั่ง การเปรียบเทียบเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าการพรรณนาสวยงามหลากสีและดูมี
ค่าควย

* "พระรถเมรี เล่ม ๔,"

กวีเปรียบเทียบเพื่อชอกถึงประสบการณ์ของตัวละคร

กาหลง เหมือน หลงควาย เล่ห์ลม
อินทนิล เหมือน นิลนัยน เนตร

ชุกลม เหมือน กรมพระ ขุนนาง
การะเกด เหมือน เกมเจ้าเกษร^๑

กวีพรรณนาถึงการชมป่าของตัวละครที่เมื่อมอง เห็นต้นไม้สิ่งใดแล้วจิตใจก็ กระหวัค ไปถึงนางอันเป็นที่รักซึ่งต้องพรากจากกัน ในที่นี้กวีใช้วิธีการ เปรียบเทียบ ธรรมชาติที่มอง เห็นกับประสบการณ์ที่ผ่านมาหรือเปรียบกับสิ่งที่พึงระลึกถึงจากภยานาง วิธีการที่ใช้เป็นทั้งการ เล่นคำควายนั่นคือ เล่นเสียงของชื่อดอกไม้ เช่น กาหลง แล้ว เปรียบถึงการหลงเล่ห์ลมปาก ชุกลม (สุกรม) เปรียบถึงประสบการณ์ที่ต้อง กรมใจ (ตรมใจ) เมื่อเห็นคอกอินทนิลก็เปรียบถึงสิ่งที่ตัวละครระลึกถึงจากภยานางนั่นคือ นิลเนตร (นัยนคำสี่คำของนาง) หรือเมื่อเห็นคอกการะเกดก็เปรียบไปถึงสีผิวแก้ม ของนาง การเปรียบเทียบเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านทราบถึงอารมณ์วิเสสาของตัวละครว่าแรง กล้ามมากเพียง เห็นสิ่ง ไรที่พ้องกับนางก็คิด ไปถึงนางทุกครั้ง

คำเชื่อมที่กวีใช้ในบทพรรณนาชมความงามของธรรมชาติมีคำว่า เหมือน กิ่ง เทา กิ่งว่า กิ่ง กุจ เปรียบ ปาน เสมอ คือ เพียง เช่น เป็นต้น การเปรียบเทียบ วิธีนี้ให้ทั้งภาพธรรมชาติและให้อารมณ์ของตัวละครแจ่มชัดขึ้น

ข. การเปรียบเทียบโดยไม่มีคำเชื่อมโยง

บทพรรณนาชมความงามของธรรมชาติปรากฏการ เปรียบเทียบโดยไม่มีคำ เชื่อมโยงน้อยมาก อาจเป็นเพราะธรรมชาติมีความงดงามอยู่ในตัวแล้ววิธีการพรรณนา ความสภาพก็สามารถสื่อความงามได้แจ่มชัดและอาจ เป็นด้วยธรรมชาติหาสิ่ง ไรมาเปรียบ เทียบได้ยาก อนึ่ง เมื่อต้องมีการ เปรียบเทียบกวีจะใช้วิธี เปรียบเทียบโดยมีคำ เชื่อม โยงมากกว่า อย่างไรก็ตามการ เปรียบเทียบโดยไม่มีคำเชื่อมโยงบ่ง ปรากฏอยู่บ้าง และ สามารถสื่อความหมาย ได้ก็เช่นกัน

^๑"พิณสุริวงค์ เลม ๒," เลขที่ ๕ (สมุคไทยขาว อักษรไทย เส้นหมึก).

ตัวอย่าง

ตะเคียนสูงสุดหมอก

พะยอมคอกมุงเมฆ*

กวีพรรณนาถึงป่าลึกว่าต้นไม้มีชนิดไคบ้าง ต้นไม้แต่ละชนิดเป็นไม้พันธ์ที่มีลำต้นสูง กวีจึงเปรียบเทียบโดยนัยว่าต้นตะเคียนและต้นพะยอมสูงมาก ข้อความ สูงสุดหมอก และ คอกมุงเมฆ เป็นข้อความเปรียบเทียบโดยนัยว่า ต้นตะเคียนสูงมากจนดูราวกับว่าดอกของมันขึ้นไปถึงเมฆ การเปรียบเทียบเช่นนี้กวีสามารถเขียนสื่อความหมายให้ลึกซึ้งไม่แพ้วิธีการเปรียบเทียบโดยใช้คำเชื่อมโยงเลย

๕.๖.๒๑๔ การเล่นคำ

กึ่งที่กล่าวมาแล้วว่าเนื้อความส่วนหนึ่งของการพรรณนาความงามของธรรมชาติคือการพยายามเอ่ยชื่อสิ่งธรรมชาติมาจำนวนมาก การเอ่ยชื่อนั้นอาจเป็นการเอ่ยชื่อเฉย ๆ หรือเอ่ยชื่อให้สัมพันธ์กันได้ ส่วนอีกวิธีหนึ่งซึ่งนับเป็นลักษณะเฉพาะของบทพรรณานี้ คือ การเล่นคำพ้องเสียง ซึ่งนอกคู่กับชื่อต้นไม้ ชื่อสัตว์บกคู่กับชื่อต้นไม้ และการเล่นเสียงสัมผัสอักษรของชื่อต้นไม้

การเล่นคำพ้องเสียงซึ่งนอกคู่กับชื่อต้นไม้

ยางจับยางชมฝูง bungจับbungยั่วเย้า เปล้าจับเปล้าแปลกหมู
กระสาสุถระสัง วังเรียงวังวังนาน ไกคลานไทหงอนไก ใจับ
ใคุคลอ ทอคทอจับไม่ทอค คับคาลอคทงคว คลาคลา
ลจับคลา หวาจับหวาลอคแล คับแกจับแคปา
คอกบัวลาเลมบัว^๒

วิธีการเล่นคำคือการนำเอาชื่อของนกมาคู่กับชื่อต้นไม้ชื่อเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ คำพ้องเสียงนี้อาจเป็นพ้องทั้งคำ หรือพ้องเพียงบางส่วนของคำก็ได้ วิธีการนี้กวีมุ่งที่

* พระวรวงศ์วิศิษฏ์, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๕๐.

๒ เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๑๘๔ - ๑๘๕.

ความไพเราะของเสียงคำมากกว่าความเป็นจริงในธรรมชาติ เพราะโดยทั่วไปแล้วคน
ไม่จำเป็นต้องเกาะจับแต่เฉพาะต้นไม้ชื่อเดียวกันเท่านั้น และยังกว่านั้นนกบางชนิด
เช่น นกยาง เป็นนกที่หาถิ่นตามน้ำต้น ๆ คงจะไม่นิยมเกาะต้นไม้สูง ๆ เช่น ต้นยาง
เพราะไม่สามารถมองเห็นอาหารคือพวกกบ เขียด ปลา ในน้ำได้ ต้นไม้บางชนิดเช่น
ต้นทองเฒ่าเป็นต้นไม้ขนาดเล็กโกปาคงจะคลานไต่ไม่ได้ ต้นคล้าเป็นหวายชนิดหนึ่งใบ
มีหนามนกกคล้าคงจะลงเกาะจับไม่ได้ อย่างไรก็ตามการ เล่นคำเช่นนี้ช่วยเพิ่มความ
ไพเราะในการพรรณนาธรรมชาติขึ้น

การเล่นคำพ้องเสียงชื่อต้นไม้กับสัตว์บก

ตาเสือ เสือผาดเผิง
กวางแถมกวางฟาน
ช้างนาวหมุมงูช้าง
ช้างลอคอยช้าง เหลน

มองทาง
พิศเรน
ช้อนอยู่
ปลาดีบคง^๑

ถ้การเล่นคำพ้องเสียงชื่อต้นไม้ เช่น ตาเสือกับชื่อสัตว์บกคือ เสือ ต้นกวาง
กับตัวกวาง ต้นอ้อยช้างกับตัวช้าง โดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริงตามธรรมชาตินัก
เช่น กวางอาจจะไม่แอมอยู่ที่ต้นกวางชนิดเดียว เป็นต้น

การเล่นเสียงสัมผัสอักษรชื่อต้นไม้

หวกเหียงหากแหนหัน
ปริงปรางปรักปรูปราง

จากจวงจันทน์แจจก
คุดแคลงคอคคค^๒

^๑พระวรเวทยพิสิฐ, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๑๘๘.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘.

จากตัวอย่างกวีเล่นคำสัมผัสอักษรชื่อต้นไม้ตลอดวรรค นับว่ากวีมีความสามารถมากที่สามารถหาชื่อของต้นไม้มาเอ่ยได้อย่างไพเราะเช่นนี้

วิธีการเล่นคำมีปรากฏอยู่มากในบทพรรณนาชมธรรมชาติซึ่งทำให้กวีสามารถกล่าวถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ในธรรมชาติได้มากและมีความไพเราะน่าอ่าน

๕.๒ ความสำคัญของการพรรณนาชมความงามของธรรมชาติ

๕.๒.๑ ความสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการดำเนินเรื่อง

การพรรณนาธรรมชาติที่ปรากฏในวรรณคดีนิทานสมัยอยุธยาเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการดำเนินเรื่องคือช่วยในการสร้างฉาก เชื่อมโยงเหตุการณ์ในเรื่อง และสร้างบรรยากาศ

๕.๒.๑.๑ เป็นการสร้างฉากของเรื่อง

การพรรณนาชมความงามของธรรมชาติโดยการเอ่ยถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างละเอียดที่ละส่วนนั้นช่วยให้ผู้อ่านค่อย ๆ ได้ภาพรวม ๆ ของธรรมชาติซึ่งมีลักษณะเด่นอยู่ที่ความสวยงามและความอุดมสมบูรณ์ ภาพที่ผู้อ่านได้เห็นนี้เป็นฉากหนึ่งในวรรณคดี เป็นฉากธรรมชาติที่สวยงามน่าดูน่าชมยิ่งนัก และฉากนี้เป็นสถานที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง ตัวอย่างเช่นเรื่อง อนิรุทธคำฉันท์ พระอนิรุทธลาสัตว์เสร็จแล้วก็ไปหยุดพักแรมที่ต้นไม้ กวีได้พรรณนาธรรมชาติบริเวณใกล้ใกล้ต้นไม้โดยทำเสมือนหนึ่งพระอนิรุทธเป็นผู้ชมธรรมชาติเอง เริ่มจากลำธารที่พระองค์ลงอาบน้ำที่หน้า สัตว์น้ำ และพรรณนาว่าเมื่อขึ้นจากลำธารเดินไปที่ต้นไม้ กวีได้พรรณนาถึงต้นไม้อย่างละเอียด พระอนิรุทธเพลิดเพลินใจไปกับธรรมชาติแต่ก็อดคิดถึงนางสนมไม่ได้ ต่อมากวีพรรณนาภาพธรรมชาติยามค่ำคืนซึ่งทำให้พระอนิรุทธหลับสบาย พระโอรสได้อุ้มไปสมนางอุษาซึ่งจากเหตุการณ์นี้ทำให้เกิดเรื่องต่อไปอีก ฉากธรรมชาติตอนนี้จึงมีความสำคัญเพิ่มขึ้น ผู้อ่านก็ได้รับการปูพื้นฐานว่าที่นี่เป็นสถานที่เกิดเหตุการณ์สำคัญของ

เรื่องอนิรุทธคำฉันท์ คือการที่ตัวละครเอกได้พบกัน

ตัวอย่างการสร้างฉากเป็นภาพไตตันไท่

เสร็จเสด็จจากสระโสภา	บัคเคี้ยวสีลา
พิลาศโดยพระไท่	
พลหลวงลอบลอมพระไป	บัคคลดพระไท่
ทรสมุทรสายสาชา	
สาชาแงงามโสภา	โสภาพฤกษา
พันภักพันภักพิงชุม	
พิงชุมกิงกานยอกคสม	ยอกคสมสุขรมย์
ชรอ้อชรอ้ออัมพร	
อัมพรบังแสงทินกร	ทินกร เซจร
รรอนก้อเอารจรค	

การพรรณนาธรรมชาติมีปรากฏในตอนกลาง เรื่องเป็นตอนที่เรื่องกำลัง
ดำเนินไปถึงตอนตัวละครกำลังเดินทางรอนแรมไปในป่า การพรรณนาธรรมชาติจึง
เท่ากับเป็นการเปลี่ยนฉาก เมื่อต้องสร้างฉากใหม่ให้เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านก็จึงต้อง
พรรณนาอย่างละเอียด ในวรรณคดีบางเรื่องการเปลี่ยนฉากนี้ นอกจากจะเป็นการบอก
ถึงสถานที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่องตอนนั้น ๆ แล้วยังเป็นการช่วยให้การดำเนินเรื่องดูสม
เหตุผล ตัวอย่างเช่น เรื่องลิลิตพระลอเมื่อนางรินฉางโรยไปพบปู่เจ้าสมิงพรายนั้นฉาก
เปลี่ยนจากฉากบ้านเมืองเป็นฉากป่าที่น้ำกัว ซึ่งเกิดขึ้นจากเป็นเวลาเช้ามีคอกและนาง
ยังไม่รู้จักทางคัว เมื่อพบปู่เจ้าแล้ว ปู่เจ้ารับปากจะช่วยเหลือนางก็ค้ำเข้าน้ำเมือง ป่าที่น้ำ
กัวเดิมนี้กลายเป็นป่าที่สวยงาม แม้จะเป็นสถานที่แห่งเดียวกัน แต่ลักษณะของป่าเปลี่ยน
ไปถึง ๒ ครั้งฉากที่เปลี่ยนแปลงนี้แสดงถึงอำนาจของปู่เจ้าซึ่งทำให้ผู้อ่านรู้ไปถึงว่าการ
ช่วยเหลือพระเพื่อนพระแพงของปู่เจ้าคงจะสำเร็จ กล่าวอีกนัยหนึ่งการเปลี่ยนฉากใน
ตอนนี้มีส่วนช่วยย้าให้เห็นความเป็นไปได้ของสมเหตุสมผลของการดำเนินเรื่อง

๕.๒.๑.๒ เป็นส่วนเชื่อมโยงเหตุการณ์

การพรรณนาธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเชื่อมโยงเหตุการณ์ เช่น ในตอนต้นของเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ นายพรานเข้ามากราบทูลพระสมุทรโฆษว่าเป็นป่าตอนนี้เหมาะแก่การไปคล้องช้าง ข้อความที่นายพรานกราบทูลเป็นบทพรรณนาธรรมชาติที่แสนสุข เพื่อโน้มน้าวใจพระสมุทรโฆษให้มีความปรารถนาจะออกไปเพื่อไปคล้องช้างดังตัวอย่าง

พอสิ้นสุกพรพระภู	อาศัยขุเสพณดู
แลเคื่อนจำรัสเวหา	
หุคหนือค่นำฟานลพิพา-	กรวรวณเชการงา
บรอนบพทวารพอลการ	
สุขสัศวไพรเศลสำราญ	น้ำไหลทะธาร
สุทธิไสเสมอรอง	
สุขขมุกขบานบัวทอง	กุมรีตฤบลอง
สโรชสรอยไชขจร	
สุขมฤคภักษีไกรสร	สุขแก้วกฤษ
แลเลมลับคบงชาง	
.....
ปางนั้นพนจรใจพราย	คนควาป่าหมาย
สนุกนิไนไพรสุณท	
เขี้ยวขาวทาวทูลแกลงกล	สุขในไพรสมพิ
สัศวสำราญธรณี	
ทูลสารสารไพรมากมี	เนื่องในพนาลี
แลสมสรกอสบสถาน ^๑	

อาจกล่าวได้ว่าบทพรรณนาตอนนี้เชื่อมโยงเหตุการณ์ ๒ ตอนเข้าด้วยกันคือเหตุการณ์ตอนแรก เป็นตอนที่พระสมุทรโฆษอยู่ในเมืองอย่างมีความสุขตามปกติเชื่อมกับเหตุการณ์คล้องช้างในป่า

^๑สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๓๔.

หลังจากคลองช้างเสร็จแล้ว พระสมุทรโฆษก็หาที่พักแรมในป่า พระองค์พบ
 ต้นโพธิ์ในป่าเป็นต้นไม้ใหญ่สาขาแผ่กว้างบริเวณรอบ ๆ ต้นโพธิ์มีธรรมชาติที่งดงาม ใน
 ตอนนั้นก็วิไลพรรณธรรมชาติอย่างละเอียดตั้งแต่สัตว์ นกต่าง ๆ ต้นไม้หลายพรรณ
 พอถึงเวลาเย็นพระสมุทรโฆษก็ไปอาบน้ำ กวีพรรณนาภาพธรรมชาติคือ สระน้ำ
 แมลงภู่งที่ค่อมคอกไม้ นก ปลา น้ำ คอกบัว และเมื่ออาบน้ำเสร็จเป็นเวลากลางคืน
 พระสมุทรโฆษนอนหลับใต้ต้นโพธิ์ บทพรรณนาธรรมชาติช่วงหลังนี้เป็นการเชื่อมเหตุ-
 การณเข้าด้วยกันได้แก่ การคลองช้าง การนอนหลับ และการอุ้มสม กล่าวคือ การ
 คลองช้าง เป็นเหตุให้พระสมุทรโฆษเหน็ดเหนื่อย กวีได้ท่วงเรื่องให้อ่านรอคอยด้วย
 ใจจกจกด้วยการแทรกบทพรรณนาธรรมชาติที่ค่อนข้างยาวไว้ในตอนนี้ เพื่อคอย ๆ
 โน้มนำจิตใจคนอ่านให้มอง เห็นและซาบซึ้ง คึกคักกับภาพธรรมชาติอันงดงามเช่นเดียวกับ
 กับพระสมุทรโฆษ ธรรมชาติที่งดงามนั้นทำให้พระสมุทรโฆษค่อยคลายความเหน็ดเหนื่อย
 และถึงจุดใจให้อยากพักผ่อนใต้ต้นโพธิ์ในบริเวณนั้น จากเหตุการณ์ที่พระสมุทรโฆษนอน
 หลับอยู่ใต้ต้นโพธิ์นี้เองนำไปสู่อีกเหตุการณ์หนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง คือพระโพธิ์เทพารักษ์
 ได้อุ้มพระสมุทรโฆษไปสมนางพินทุมคืออันเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ชักนำให้ตัวละคร เอกพบ
 กันและ เป็นจุดที่ก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้งของเรื่อง

การพรรณนาธรรมชาติช่วยทำให้เห็นว่าการเดินทางต้องใช้ระยะเวลา
 ค่อนข้าง เช่น ในเรื่องเสื่อโคคำฉันท์ หลังจากที่ฤาษีชุบตัวลูกเสื่อและลูกโคให้เป็น
 คนชื่อพหลวิไชยและควาวิแล้ว ทั้งสองก็ลาจากฤาษีออกเดินทางรอนแรมในป่า ใน
 ช่วงนี้กวีพรรณนาธรรมชาติตั้งแต่พวกต้นไม้ นก และสัตว์บก เมื่อจบบทพรรณนา
 นี้แล้วก็เป็นอันสิ้นสุดการเดินทาง เพราะเดินทางมาถึง เมืองจันทบูร ซึ่งเป็นสถานที่เกิด
 เหตุการณ์สำคัญต่อมา จึงกล่าวได้ว่าบทพรรณนาธรรมชาติช่วงนี้กวีใช้แทนการ เอยสั้น ๆ
 ว่าพหลวิไชยและควาวิเดินทาง ซึ่งหากเอยบอกเพียงสั้น ๆ เช่นนั้นย่อมมีผลทำให้การ
 คำเนินเรื่องดูไม่สมจริง

๕.๒.๑.๓ เป็นการสร้างบรรยากาศ

การพรรณนาธรรมชาติเป็นการสร้างบรรยากาศ กวีพรรณนาธรรมชาติ โดยให้ผู้อ่านเห็นถึงเสียง ความเคลื่อนไหว กลิ่นหอมของดอกไม้ ฯลฯ อันจะทำให้ผู้อ่านค่อย ๆ ใ้ภาพธรรมชาติที่สวยงามน่ารื่นรมย์ดังตัวอย่างจากเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ ซึ่งเป็นตอนพระสมุทรโฆษและนางพินทุมตีเสด็จชมอุทยาน

เคียร เล่นพนสพนเสวยสุขประไพ	
พฤษาสสร ไหวฉ่ำ	รบัก
ชวนกันเก็บมวบชาติบังกชกัทัก	
ธารทรงกลมลปัทม	ขจร
จรลจบบนสระศรีสีโรชรสสรหลอน	
สุคนธารกำจรร	หังคอง

จากการพรรณานี้ทำให้ผู้อ่านทราบถึงความรู้สึกของพระสมุทรโฆษและนางพินทุมตีว่ากำลังมีความสุขเต็มเปี่ยม ดังนั้นเมื่อทั้งสองพบกับพิทยาธรที่ได้รับบาดเจ็บ และทุกข์โศกเพราะพราดจากภรรยาอันเป็นสภาพที่แตกต่างจากพระองค์ไปในทางตรงกันข้าม พระสมุทรโฆษจึงได้ช่วยเหลือพยาบาลพิทยาธรอย่างดีที่สุดจนหายภายใน ๕ วัน ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พระสมุทรโฆษได้พระขรรค์ซึ่งช่วยให้เหาะได้ พระขรรค์เป็นสาเหตุที่ทำให้พระสมุทรโฆษและนางพินทุมตีต้องพลัดพรากกัน กล่าวโดยสรุป การพรรณนาธรรมชาติในอุทยานนั้นช่วยสร้างบรรยากาศอันทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกของพระสมุทรโฆษและสามารถมีอารมณ์ร่วมกับเนื้อเรื่องตอนนี้ได้ ฉะนั้นผู้อ่านย่อมยอมรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อ ๆ มาได้ว่ามีความเป็นไปได้ กล่าวคือการดำเนินเรื่องสมเหตุผล

การพรรณนาธรรมชาติยังเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ ไปชั่วขณะหนึ่งด้วย ดังเช่นจากเรื่องลิลิตพระลอ เมื่อพระลอร้อออกเดินทางจากเมือง ไปหาพระเพื่อนพระแพงนั้น

ทั้งมารคา มเหสี และพระลอเองก็รู้สึกโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์อย่างรุนแรง ระหว่าง
 เดินทางในป่าพระลอจึงชมธรรมชาติที่ดูสงบสุข กวีใช้วิธีพรรณนาธรรมชาติโดยโยงเข้า
 กับอารมณ์ของตัวละครและสภาพธรรมชาติแท้ ๆ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกผ่อนคลายจากความซึม
 เศร้าลงชั่วขณะ และพลอยรู้สึกเข้มแข็ง เบิกบานไปไต่มา กอนที่ผู้แต่งจะนำกลับมาสู่
 อารมณ์ที่เศร้าหมองอีกครั้ง การพรรณนาธรรมชาติตอนนี้จึงช่วยให้เรื่องน่าติดตามอ่าน
 ต่อเพราะไม่ต้องพบแต่เรื่องเศร้าหมองตลอดเวลา นอกจากนั้นการพรรณนาธรรมชาติ
 ตอนนี้ยังช่วยให้ผู้อ่านรู้สึกว่าการเดินทางนั้นต้องใช้เวลา มิใช่คิดจะไปทีใดก็ไปถึงที่นั้น
 ทันที กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพรรณนาก็ช่วยให้เรื่องดำเนินไปอย่างสมเหตุสมผลนั่นเอง

การพรรณนาธรรมชาติเป็นการสร้างฉาก ช่วยเชื่อมโยงเหตุการณ์และก่อให้เกิด
 เกิดการทวนเรื่อง นอกจากนั้นยังช่วยสร้างบรรยากาศซึ่งนำไปสู่การสมเหตุสมผลในการ
 ดำเนินเรื่อง สิ่งเหล่านี้ช่วยให้การดำเนินเรื่องน่าสนใจและน่าติดตามอีกด้วย

๕.๒.๒ ความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของอสังการ

ในบทพรรณนาชมความงามของธรรมชาตินี้สามารถแบ่งอสังการออกได้
 ๒ ประเภท คือ อสังการฝ่ายเสียง และอสังการฝ่ายความหมาย อนึ่งในส่วนของการพรรณนา
 พรรณ ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างข้อความที่แสดงถึงอสังการฝ่ายเสียง และอสังการฝ่ายความ
 หมายแล้วจึงจะไม่พูดถึงอีก *

๕.๒.๒.๑ อสังการฝ่ายเสียง

ในขณะที่กวีพรรณนาถึงธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ นั้น กวีได้ตกแต่ง
 พรรณคดีให้คงงามไพเราะด้วยเสียงเสนาะหลายวิธีด้วยกัน ดังต่อไปนี้

* ุรายละเอียดหน้า ๒๓๘ - ๒๔๘

ก. การเล่นเสียงสัมผัส

นอกจากกวีจะมีสัมผัสบังคับซึ่งร้อยบทพรรณนาเข้าด้วยกันแล้ว กวียังเล่นเสียงสัมผัสอื่นอีกได้แก่สัมผัสสระ และสัมผัสอักษรซึ่งเป็นสัมผัสใน

๑. สัมผัสสระ กวีนิยมเล่นเสียงสัมผัสสระเป็นสัมผัสในในที่ทั่ว ๆ ไป ทั้งสัมผัสสระที่อยู่ชิดกันและอยู่ห่างกัน ทั้งนี้สัมผัสสระทำให้บทประพันธ์ไพเราะรื่นหูขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเอ่ยชื่อสิ่งธรรมชาติต่าง ๆ สัมผัสสระจะช่วยให้การเอ่ยชื่อของสิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ดังตัวอย่าง

วรจันลินลาศประพาสม

สุกรมยมวงคังพวงแก้ว^๑

อังกาบกุหลาบกลิ่นกลีบ

กมลดินพะยอมหอมกล้า^๒

อีลุมคุมคาบพิราบไพร

นกเป่ากาในทั้งไก่อป่า

แขกเต้าเข้ายอสาธิตา

ร้องก้องเจรจามาเอ็นดู^๓

ทั้งแขกเต้าเค้าโมงคลั่งโครงคิ

ทั้งนกสีมึนอ่อนบินรอนมา^๔

สัมผัสสระทำให้เวลาเกิดเกิดจังหวะต่าง ๆ จึงทำให้เสียงของข้อความไพเราะขึ้น

^๑ "ไชยทัต เล่ม ๓ ก," เลขที่ ๕๒ (สมุดไทยคำ อักษรไทย เส้นตรง).

^๒ "พิณสุวิวงศ์ เล่ม ๒," เลขที่ ๕ (สมุดไทยขาว อักษรไทย เส้นหมึก).

^๓ "พระรถเมรี เล่ม ๘," เลขที่ ๖ (สมุดไทยคำ อักษรไทย เส้นคินสอขาว).

^๔ เรื่องเดียวกัน.

๒. สัมผัสอักษร กวีเล่นเสียงสัมผัสอักษร เช่นเดียวกับสัมผัสสระ กล่าวคือ กวีจะเอ่ยชื่อสิ่งธรรมชาติต่าง ๆ ที่ขึ้นต้นด้วยเสียงพยัญชนะเดียวกันเรียงติดกันหลายชื่อ สัมผัสอักษรอาจมีปรากฏเพียงวรรคหนึ่ง บาทหนึ่ง โดยปรากฏไม่สม่ำเสมอกันไปตลอดบทพรรณนา เช่นในบางบทอาจมีสัมผัสอักษร เป็นคู่เพียงวรรคเดียวหรืออาจปรากฏสัมผัสอักษรทั้งวรรคติดต่อกันหลายวรรคแทรกอยู่ในการพรรณนาด้วยวิธีอื่น ๆ ดังตัวอย่าง

ค ป ร พ ระ ย ง ค ย ม
จ น ม ว ง แ ล ะ ม ณ ท าร พ
พ ล ี ค โ พ ล พ ม ร ี ย ง ร ัง
จ ำ บ ก ต ระ ก าร ก ร ร -
ก าร เก ศ แ ล ะ เก ศ แ ก ว
บ น น า ค เ น ี น เ น ม

ส ร ภ ี พ ิ ก ล ก า ว -
บ ุ ษ ป แ ก ม ก ำ ย าน ว ั ล ย์
ส ุ ช ร ม ย จ ว ง จ ัน ท น
ฉ ิ ก า แ ก ว ก ็ อ ย ู แ ก ม
ม ล ิ มา ล ี ไ แ ม
ม ล ิ ว ั ล ย์ แ ล ะ ว ร ร ณ ว าร ?

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่ากวีเลือกชื่อต้นไม้ที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะเดียวกันมาอยู่ในที่ใกล้เคียงกันเพื่อเชื่อมโยงกันซึ่งการสัมผัสอักษร เช่นนี้ช่วยเพิ่มความไพเราะแก่บทพรรณนาด้วย

ตัวอย่าง

หวัคเหียงหวัคแทนหัน จากจวงจันทนแจจิก ปริงปรางปริกปรูปราง
 คุยแคคางคอเค็ค^๒

กวีเล่นเสียงสัมผัสอักษร ห จ ปร และ ค ทั้งวรรค กวีได้นำเอาชื่อของต้นไม้มาเรียงกันเข้า แสดงว่ากวีมีความสามารถทั้งการเล่นเสียงสัมผัสอักษร และมีความรู้ทางคำานธรรมชาติอย่างกว้างขวาง

^๑สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๕๘.

^๒พระวราเวทย์พิสิฐ, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๑๔๕.

ตัวอย่าง

จิบจามชฺรชาบชฺบิ

เบียจะจิบค้ายจอกแจ?

กวีเล่นเสียงสัมผัสอักษรชื่อนกกระจิบ นกกระจาม ยิ่งกว่านั้นเสียงสัมผัสอักษร ชร-ชาบ-ชิบ และ จะ-จิบ-จอก-แจ ทำให้เสียงของบทพรรณนาทั้งหมดเหมือนกับเสียงนกร้องจิบ ๆ หลายตัวพร้อม ๆ กันตามที่กวีพรรณนา

ตัวอย่าง

นุกผู้ค่างรวงรัง

และประนังกันแข่งขัน

เหยื่อป้อนปากเมียคน

และตระเหิรตระหวดกัน^๒

กวีเล่นเสียงสัมผัสอักษรคำ ตระเหิร และ ตระหวด ซึ่งเป็นคำที่เดิมใช้เพียงเหิร และ หวด แล้วกวีเติม ตระ เข้าหน้าคำ เสียงคำที่คล้องจองกันเป็นคู่้นอกจากเพิ่มความไพเราะแล้ว ยังทำให้ได้คำครบความฉันทลักษณ์ด้วย

ข. การเล่นเสียงวรรณยุกต์

ในบทพรรณนาความงามของธรรมชาติไม่ค่อยปรากฏการเล่นเสียงวรรณยุกต์มากนัก แต่เท่าที่ปรากฏก็เพิ่มความไพเราะให้บทพรรณนามีขึ้นอย ดั่งตัวอย่าง

ของทองอันทอง ทอง
เยื้องยงมาชายชม

ชรณีคู่สรระสม
สมเคจทาวเส็คจคลาย^๓

กวีกล่าวถึงตัวของซึ่งทอง เทียวไปตามพันดินคองคางมากและมันยังทำอาการเยื้องเยื้องมาชมพระสมุทรมุข ทำให้พระองค์หายเหนื่อย กวีเล่นเสียงวรรณยุกต์ทอง - ทอง - ทอง ทำให้ระคับเสียงของคำคำ-สูง เรียงกันไป

^๑สมุทรมุขคำฉันท์, หน้า ๑๕๘.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

ตัวอย่าง

นานาปลาทองทอง ใน
และแปลนทั้งตัวคืนแปลง^๑

น้ำสระสระสุทธิใส

กวีเล่นเสียงวรรณยุกต์ ทอง-ทอง ระดับเสียงคำที่แตกต่างกันทำให้ความหมายของคำแตกต่างกันกล่าวคือ ทอง คำแรกหมายถึง ปลาที่สวยงาม เมื่อขึ้นระดับเสียงสูงขึ้นอีกชั้นหนึ่งเป็นคำ ทอง ความหมายก็เปลี่ยนไป กล่าวคือหมายถึงการทอง เทียวไปในน้ำของหมู่ปลา ระดับเสียงสูง-คำ ที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ทำให้บทพรรณนามีเสียง เสนาะยิ่งขึ้น

ค. การเล่นคำอัฒภาส

บทพรรณนาความงามของธรรมชาติปรากฏการเล่นคำอัฒภาสอยู่ในที่ทั่ว ๆ ไปมากมายหลายแห่งช่วยเพิ่มความไพเราะให้บทพรรณนามากขึ้นอีก

ตัวอย่าง

บุรพาภาสกรจรณาย
คระศกก์สุริยประภา^๒

ฉลปรุพพราย

กวีเล่นคำอัฒภาส พรราย ซึ่งมาจากการซ้ำคำ พรรายพรราย ในที่นี้กวีพรรณนาถึงพระอาทิตย์ฉายแสงจับขอบฟ้าทางทิศตะวันออก คำพรราย ให้ภาพพระอาทิตย์ที่เลื่อมพรรายด้วยแสงในหัว เสียงคำสั้น-ยาวให้ความรู้สึกว่าง้านเป็นประกายระยิบระยับ

^๑สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๖๕.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

ตัวอย่าง

สยสัตว์ทั้งพื้นหงพนวนต์

ตื่นตาตื่นศาล

กระเกริกทั้งห้องธรณี

คำอรรถาธิบายคือ กระเกริก มาจากคำ เกริกเกริก หมายถึง เสียงสัตว์ดังมา
กึกก้องไปทั่วแผ่นดิน การใช้คำเสียงเบา-หนักนี้ช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าเสียง
สัตว์ในป่านั้นไม่ได้ดังสม่ำเสมอกันไป แต่มีกระแสเสียงค่อย-ดังมาแต่ไกลสลับกันไป

ง. การเล่นคำซ้ำ

ในบทพรรณนาชมความงามของธรรมชาติมีการเล่นคำซ้ำปรากฏ
อยู่มาก ทั้งนี้เพราะการซ้ำคำทำให้เสียงคำไพเราะขึ้นและในบางครั้งที่ช่วยเพิ่มหรือ
เน้นความหมายของคำให้เด่นชัดขึ้น กวีเล่นคำซ้ำหลายแบบคือ

๑. การซ้ำคำในบริเวณใกล้เคียงกัน

๒. การซ้ำคำแบบกลบท

๓. การซ้ำคำเป็นชุด

๑. การซ้ำคำในบริเวณใกล้เคียงกัน กวีจะซ้ำคำในที่ต่าง ๆ

ในบริเวณใกล้เคียงกัน การซ้ำคำช่วยทำให้เสียงคำไพเราะและผู้อ่านเห็นภาพชัดเจน
ขึ้น

ตัวอย่าง

ยวบยามหัวหวงหายุง
และกึ่งกระยอนพอนพาย^๑

จับไม้ไหลสูง

กวีพรรณนาถึงนกยูงกำลังลงเกาะจับยอดไม้สูง ๆ กวีซ้ำคำ ยวบยาม ทำให้
ผู้อ่านมองเห็นภาพนกยูงซึ่งมีหางยาวงามลง เกาะกิ่งไม้ อากักรเคลื่อนไหวของปีกและ
หางที่ขยับขึ้นลงซ้ำ ๆ เมื่อเวลาลงเกาะไม้นั้นน่าดูมาก

ตัวอย่าง

เสียงส่ำฟ้าฟกษา งามพอดตาตาคู เพราะพอนหูฟัง
นกประนังกันรอน เพราะไพรกอง ปากองเพรียกพันพงพี^๒

กวีสรุปบทพรรณนาว่าตนไม่คงาม เสียงนกร้องก้องในป่าก็น่าฟัง กวี
ใช้คำ พอดตา และตาคู เพื่อเล่นเสียงของคำที่ซ้ำกัน ความหมายคือ ตนไม่คงาม
เมื่อใช้ตาคู ก็เกิดความพอดตา คือสูญเสียจนเพียงพอดแก่ความต้องการ หมายถึง อืมตา
เสียงนกร้องนั้นใช้หูฟังก็เกิดความพอนหู เช่นกันคือ เสียงนกร้องไพเราะฟังจนเพียงพอด
แก่ความต้องการ หมายถึงอืมหูนั่นเอง กวีซ้ำคำก้อง ในช่วงสุดท้าย ทำให้ผู้อ่าน
ได้ความรู้สึกว่าเสียงนกร้องนั้นถึงวานก้องไปทั่วทั้งป่า

๒. การซ้ำคำแบบกลมท เมื่อกวีต้องการเน้นสิ่งใด กวีจะใช้
การซ้ำคำแบบกลมทเป็นการซ้ำคำในตำแหน่งเดียวกันเกือบทุกวรรคเป็นจำนวนหลาย
บทติดต่อกัน

^๑ สุมทร โฆษคำฉันท, หน้า ๖๒.

^๒ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๖๒.

ตัวอย่าง

สาขาแ่งงาม <u>โสภา</u>	<u>โสภา</u> พฤกษา
พันภกพันภฯ <u>พิงชม</u>	
<u>พิงชม</u> กิงกาน <u>ยอกคสม</u>	<u>ยอกคสม</u> สุขรมย์
ชร <u>อ้อ</u> ชร <u>อ้อ</u> มพร	
<u>อ้อม</u> พร <u>บั้ง</u> แสง <u>ทินกร</u>	<u>ทินกร</u> เชจร
รรอน <u>กั</u> เอ <u>าร</u> จ <u>จร</u> ค	
<u>จร</u> ค <u>ไ</u> ค <u>ไ</u> ม <u>ไ</u> ท <u>ร</u> ป <u>ร</u> าก <u>ก</u>	<u>ป</u> ร <u>าก</u> ก <u>ก</u> พ <u>ระ</u> ย <u>ศ</u>
ย <u>ร</u> ร <u>ย</u> ง <u>ใน</u> ม <u>ล</u> ม <u>ณ</u> ี	
<u>ม</u> ณ <u>ี</u> ย <u>ศ</u> บ <u>ุ</u> ษ <u>บ</u> า <u>ใ</u> ส <u>สี</u>	<u>ใ</u> ส <u>สี</u> ร <u>ั</u> ศ <u>มี</u>
จ <u>ม</u> บ <u>จ</u> แ <u>บ</u> ม <u>เว</u> ห <u>า</u>	
<u>เว</u> ห <u>า</u> ส <u>ู</u> ง <u>ส</u> ง <u>ท</u> ิ <u>ศ</u> า	<u>ท</u> ิ <u>ศ</u> า <u>ส</u> ง <u>ก</u> า
ว <u>า</u> สุ <u>ริ</u> ย <u>เ</u> น <u>า</u> เ <u>น</u> า <u>น</u> า <u>น</u>	

ถ้ข้าคำทำยวรรคแรกกับคำต้นวรรคที่สองลักษณะหนึ่ง และข้าคำสุดท้ายของบทหน้ากับคำต้นของบทถัดไป ลักษณะเช่นนี้ปรากฏต่อเนื่องกันโดยตลอดหลายบททำให้สามารถร้อยเนื้อความในบทประพันธ์เข้าด้วยกัน อนึ่งการข้าคำลักษณะนี้ถ้าอ่านวรรคเดียวบางข้อความก็จบสมบูรณ์ ข้อความต่อมาเป็นส่วนขยาย แต่บางข้อความไม่จบสมบูรณ์ ข้อความในวรรคต่อมาคล้ายกับเป็นส่วนของคำตอบ ตัวอย่างเช่นวรรคแรก "สาขาแ่งงามโสภา" เมื่ออ่านวรรคเดียวก็ได้ใจความสมบูรณ์ แต่เมื่ออ่านวรรคต่อไป "โสภาพฤกษา" คล้ายกับข้อความในวรรคแรกยังค้างอยู่ไม่จบสมบูรณ์และข้อความในวรรคนี้เป็นส่วนขยายว่าต้นไม้งาม แต่บางวรรคเช่น "จรคไค้ไม้ไทรปรากฏ" เป็นข้อความที่ตอบคำถามนั้นว่า เมื่อพระอนิรุทธจจรคไค้ต้นไม้ไทรพระยศกัปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้น การข้าคำเช่นนี้ช่วยเน้นให้คำที่ซ้ำนั้นเด่นชัดขึ้น และทำให้ความหมายของทั้งบทเด่นชัดกว่าส่วนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง อนึ่งการข้าคำเช่นนี้คล้าย ๆ กับการเล่นคำแบบกลบทั่วพันหลัก

๓. การซ้ำคำเป็นชุด ในบทพรรณนาธรรมชาติก็มีการใช้คำซ้ำคำเป็นชุดๆ เช่นเดียวกัน

ตัวอย่าง

หมู่ไม้เพล็ดไม้พอง หมู่ไม้พองไม้ไฟ หมู่ไม้ไผ่ไม้โพ ไม้ตะโกตะกู
ไม้ลำพุลำแพง หมู่ไม้แดงไม้คัน ไม้สาระพันสารภี^๑

ในที่นี้การซ้ำคำเป็นชุด ๒ ชุด คือ "หมู่ไม้ _____ ไม้ _____" โดยที่จะนำคำที่ขึ้นต้นด้วยเสียงพยัญชนะเดียวกันมาเติมหลังคำไม้และอีกชุดหนึ่งซึ่งอยู่ปะปนกันคือ "ไม้ _____" คำที่นำมาเติมหลังคำ ไม้ ในแต่ละวรรคเป็นคำ 2 พยางค์ พยางค์แรกเป็นเสียงเดียวกัน ส่วนพยางค์หลังขึ้นต้นด้วยเสียงพยัญชนะเดียวกัน คือ ตะโก-ตะกู ลำพู-ลำแพง และสาระพัน-สารภี การเล่นคำซ้ำเป็นชุดนี้ช่วยให้บทพรรณนาไฟเพราะด้วยเสียงคำซ้ำสลับกับเสียงพยัญชนะต้นเดียวกัน เมื่อปรากฏแทรกในวิธีการเอ่ยชื่อสิ่งธรรมชาติวิธีอื่น ๆ ก็ช่วยแต่งแต้มให้บทพรรณนาไฟเพราะขึ้นด้วย

๔. การเล่นคำพ้องเสียง

การพรรณนาความงามของธรรมชาตินั้นมีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งที่ควรใช้ คือ การเล่นคำพ้องเสียง การเล่นคำซ้อนและชื่อต้นไม้หรือชื่อสัตว์กับชื่อต้นไม้ที่มีเสียงเดียวกันมาเข้าคู่กัน

ตัวอย่าง

ยางจับยางขมขม ยุงจับยุงยัวยัว เป้าจับเป้าเป้าเป้า หมู
(กระสาสากระระ) รังเรียงรังรัง รังน ไก่กลานไตทองไก่
ไผ่จับไผ่กุคสอ ทอทอจับไม้ทอ๒

^๑ พระวรเวทย์พิสิฐ, คู่มือลีลิตพระลอ, ๑ : ๑๘๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, ๑ : ๑๘๕.

กวีเล่นคำพ้องเสียงทั้งคำหรือบางส่วนของคำที่เป็นชื่อนกคู่กับชื่อต้นไม้ เช่น
 นกยางจับไม้ยาง นกยูงจับไม้ยูง นกเป็ดจับต้นไม้ นกขมิ้นจับต้นไม้ นกขมิ้นจับต้นไม้
 นกขมิ้นจับไม้ขมิ้น นกขมิ้นจับไม้ขมิ้น นกขมิ้นจับไม้ขมิ้น การเล่นคำเช่นนี้ทำให้ได้คำที่มี
 เสียงเดียวกัน แต่มีความหมายต่างกันมาอยู่ในที่ใกล้เคียงกันนับเป็นการแสดงความ
 สามารถของกวีอีกประการหนึ่ง

ตัวอย่าง

กาจับกาฝากต้น	ตุ้มกา
กาลอดกาลาลา	รอนรอง
เพกาหมูกามา	จับอยู่
กามายมัดกาจ้อง	จิกกานกาหลง

ในบทนี้กวีกล่าวถึง นกกา เพียงชนิดเดียว แต่ได้หาชื่อต้นไม้ที่มีส่วนของคำ
 พ้องกับชื่อ กา คือต้นกาฝาก ต้นตุ้มกา ต้นกาลา ต้นเพกา ต้นมัดกา(มะกา) และต้น
 กาหลง แล้วนำชื่อเหล่านี้มาสัมพันธ์กันกล่าวคือให้กาทำกิริยาอาการต่าง ๆ สัมพันธ์กับ
 ต้นไม้นั้น นอกจากกวีแสดงความสามารถในด้านชื่อ นก และต้นไม้แล้ว กวียังเพิ่มความ
 ไพเราะด้านเสียงอีกด้วยการเล่นเสียงสัมผัสอักษรได้แก่ คำ ต้น - ตุ้ม(กา)
 กาลอด - กาลา รอน - รอง กาน - กา(หลง) และมีสัมผัสอักษรไว้ด้วยกันคือ
 กามาย - มัดกา การเล่นคำหลายแบบในบทเดียวกันให้บทพรรณนาไพเราะมากขึ้นด้วย

^๑ พระวรวงศ์วิจิตร, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๑๘๘.

ตัวอย่าง

กลางคิงคิงลตอกไม้
 แลลูกคิงลงคิง
 ลิงลมไลลมคิง
 แลลูกคิงกลางไหล

คางคิง
 ลูกไม้
 ลิงโลก หนีน้า
 ลอกเดี่ยวกลางคิง^๑

ในบทนี้ กวีเล่นคำหลายแบบในบทเดียวกัน ทั้งคำพ้องเสียง คำซ้ำ และ
 สัมผัสอักษร ที่เด่นชัดที่สุดคือต้องการเล่นคำว่า ลิง ในแบบต่าง ๆ และเล่นอักษร ล
 เช่น ในบาทแรก กลางคิง คำแรกหมายความว่าคิงบางตัว ส่วนกลางคิงคำหลังเป็นชื่อ
 ต้นไม้ในบาทแรกนี้มีการซ้ำคำว่าคิงอีกครั้งหนึ่งและมีสัมผัสอักษรด้วย บาทที่ ๒ เล่นคำว่า
 ลูกคิง กับ ลูกไม้ บาทที่ ๓ เล่นคำ ลม ว่าคิงลม กระโดดหนีรวดเร็วราวกับลม
 ส่วนบาทที่ ๔ ใช้คำ กลางคิง ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง และใช้สัมผัสอักษรทั้งบาทด้วย การเล่นคำ
 เช่นนี้ทำให้บทพรรณนาดังกล่าวไพเราะเพราะเค้นขึ้นในค่านเสียงโดยเฉพาะ

ตัวอย่าง

นกกวักลัดแลเพื่อนพลาจ

กวักปีกกวักหาง

ก็ร้องกวะกวัทักทาย^๒

กวีเล่นคำพ้องเสียงคือ กวัก สามความหมายคือ เป็นชื่อนกคำหนึ่ง เป็น
 กิริยาของนกที่ทำหากวักปีกกวักหาง และเป็นเสียงร้องของนกคัง กวักกวัก อีกคำหนึ่ง

การเล่นคำพ้องเสียงนอกจากทำให้เสียงไพเราะแล้วยังแสดงถึงความสามารถ
 ในการใช้ภาษาของกวีที่สามารถใช้คำมีเสียงเดียวกันแต่ต่างความหมายมาอยู่ในบริเวณ
 ใกล้เคียงกันได้

^๑ พระวรเวทย์พิสิฐ, คู่มือลีลิตพระลอ, ๑ : ๑๘๘.

^๒ สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๖๘.

ด. การ เล่น คำ แผลง กวีเล่นคำแผลงเพื่อให้ได้คำตามที่ต้องการ

ดังนี้

ตัวอย่าง

พลิกเพ็ชร์เพชรพันลอก
หิ้งขานางลูกชามชุน

ควงคอกแกมตระชบชุน
ชุนกสุกรโยงยาง^๑

กวีแผลงคำ ชรนุก มาจาก ชุก โดยการเติม ร และ น เข้าไป หิ้งนี้เมื่อ
แผลงคำแล้วทำให้ได้คำ ลหุ - ลหุ - ครุ ตามคณะของอินทวิเชียรฉันท์ และยังทำ
ให้มีเสียงสัมผัสอักษรกับคำ ชาม - ชุน ค้วย

ตัวอย่าง

นกกทาง รวงรัง

และประนัง บัง เหิร โหย^๒

กวีแผลงคำ บังเหิร มาจาก เหิร ค้วยการเติม บัง เข้าหน้าคำทำให้ได้
คำครบตามฉันทลักษณ์ และยัง ไปสัมผัสกับประนังอีก

ตัวอย่าง

พิกุลแลบนนาค
ไพโคร ลำ ควน มี

แลอโศกสุรภิ
มลิวัลย์วิไลยารณ^๓

กวีแผลงคำ ไพโคร มาจาก พิโคร ค้วยการเปลี่ยนเสียงสระอิเป็นสระโอ
ในคำประพันธ์อินทวิเชียรฉันท์ครั้งนี้ต้องการคำ ครุ กวีจึงแผลงคำ พิโคร ซึ่งมีเสียง
ลหุ - ครุ เป็นไพโคร ซึ่งมีเสียง ครุ - ครุ การแผลงคำนี้จึงเป็นไปเพื่อให้ได้

^๑สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๑๕๗.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

คำตามฉันทลักษณ์

การแต่งคำเป็นการแสดงความสามารถด้านภาษาของกวีที่รู้จักแต่งคำให้มีความหมายตามที่ต้องการและได้เสียงคำในตำแหน่งที่ต้องการเพื่อให้ถูกต้องกับฉันทลักษณ์

๕.๒.๒.๒ อสังการฝ่ายความหมาย

คนโดยทั่วไปยอมรับกันว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่สวยงาม เมื่อจะพรรณนาให้ความงามของธรรมชาติปรากฏเด่นชัดออกมาจึงทำได้ด้วยการพรรณนาตามสภาพ กระนั้นก็ตามการพรรณนาที่ปรากฏเป็นนัย ๆ ก็ไม่อาจใช้เพียงการพรรณนาตามสภาพอย่างเดียวได้ เพราะจะทำให้ผู้อ่านเกิดความเบื่อหน่าย กวีจึงนิยมใช้วิธีการตกแต่งให้บทพรรณนางามด้วยวิธีการเล่นเสียงของคำขณะเดียวกันในบางครั้ง กวีต้องการเขียนถึงธรรมชาติให้ได้รับความงาม กวีก็ใช้วิธีการเปรียบเทียบ การเล่นเสียงและความหมายของชื่อ และการใช้คำหลากหลาย

ก. การใช้ความเปรียบ

โดยทั่วไปแล้วในการเปรียบเทียบสิ่งทั้งงดงามกวีมักเปรียบเทียบกับธรรมชาติ เพื่อให้มองเห็นภาพได้ชัดเจน เปรียบใบหน้า กับ พระจันทร์ เปรียบปากกับผลคำสิ่งสูง เป็นต้น ในส่วนการเปรียบเทียบความงามของชาตินั้น กวีจึงต้องสรรหาสิ่งทั้งงามกว่าธรรมชาติมาเปรียบเทียบ เช่น เปรียบเทียบกับของบนสวรรค์ เปรียบเทียบกับสิ่งธรรมชาติที่มนุษย์นำมาตกแต่งให้งามขึ้น เปรียบเทียบกับงานศิลปะ หรือภาพเขียน ตัวอย่างเช่น เปรียบสีคอกบัวว่างงดงามเช่นเดียวกับรัตนชาติที่ถูกเจียรระโนอย่างงดงามแล้ว เป็นต้น

อนึ่ง การเปรียบเทียบในบทพรรณนาชมความงามของธรรมชาติอาจจัดได้เป็น ๒ แบบ คือการเปรียบเทียบของสองสิ่งว่าเหมือนกัน และการเปรียบเทียบโดยผสมผสานกับอารมณ์ของตัวละคร แต่ไม่ว่าจะจัดแบบใดก็ตาม การเปรียบเทียบนั้นปรากฏว่ากวี

มักใช้การเปรียบเทียบแบบมีค่าเชื่อมโยงมากกว่าแบบไม่มีค่าเชื่อมโยง

ตัวอย่าง

ชมไม้ไหลสะอาด เหมือนปราสาทพิศาล คือหิมาฉนเทียร
 อาเกียรณแกมคอกแดง แสงคุงัฒมราค ภาคิโบเชียวสด
 คือมรกตรุงเรือง คอกเหลืองเพียงทองสุก ชาวคุงุมกาคาษา^๑

ถ้เปรียบเทียบต้นไม้ในป่าลึกว่า เหมือนปราสาทกว้างใหญ่ ทำให้ผู้อ่านได้
 ภาพว่าต้นไม้มีลักษณะเป็นพุ่มสูงคูใหญ่โตและสง่างาม ปราสาทเป็นที่อยู่ของเทพหรือ
 พระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งที่แสดงฐานะที่สูงส่ง เมื่อเปรียบเทียบต้นไม้กับปราสาทจึงแฝง
 ความหมายว่าต้นไม้ นั้นมีค่าสูงส่ง ไปค้วย ถ้พิจารณาตอว่า คอกไม้สีแแดงก็แแดง เหมือน
 ทับทิม คอกสีขาวเหมือนมุกดา คอกสีเหลืองเหมือนทองที่สุกใส การเปรียบเทียบสี
 ของคอกไม้กับสีของรัตนะมีค่าเหล่านั้นนอกจากให้ภาพที่มีสีสันต่าง ๆ ที่สวยงามของ
 คอกไม้ที่คษาเต็มไปห้ป่าแล้ว แก้วรัตนะเหล่านั้นเป็นของมีค่า ถึงนั้นจึงคล้ายกับว่า
 คอกไม้เหล่านั้นก็มีคุณค่าเช่นเดียวกับแก้วรัตนะเหล่านั้น การที่ถ้เปรียบเทียบต้นไม้ คอกไม้
 กับสิ่งที่ทรงคุณค่า ย่อมแฝงความหมายว่าต้นไม้ คอกไม้เหล่านั้นมีคุณค่า มีฐานะ
 สำหรั้ผู้มีระคัับสูง

ตัวอย่าง

ลมพัดคระบัคคือ
 เลียงทรอทรโนบน

บรรรภาศัพทเกรียงกล
 ทรพพาทยพิณพัน^๒

^๑พระวรเวทยพิลสิฐ, คู่มือลิลิตพระดอ, ๒: ๖๒.

^๒สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๑๕๘.

กวีพรรณนาถึงต้นไม้ที่ถูกลมพัด กิ่งใบเสียดสีกันเกิดเป็นเสียงดังหลาย ๆ เสียงประสานกันดังกุไฟเราะ เหมือนกับเสียงดนตรีซึ่งประกอบไปด้วย ซอ ปี่ พิณพาทย์ บรรเลงประสานเสียง กวีใช้คำว่า บน ซึ่งหมายถึง เมืองสวรรค์ ดังนั้นเสียงใบไม้ดังลมก็ดังประสานกันเหมือนเสียงดนตรีสวรรค์ซึ่งไพเราะมาก กวีใช้วิธีการเปรียบเทียบจนทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่เสียงลมพัดใบไม้น่าฟัง ทั้ง ๆ ที่อาจจะไม่เคยสังเกตุมาก่อน

ตัวอย่าง

พระเหนือนักพัดผอนลงในพวงไพโร เที้ยวชมพรรณมิ่งไม้ที่ในคง
 กูเตี้ยตั้งคังคักมาจักปลุก บ้างมีลูกสุกหามงามระหง^๑

จากตัวอย่าง กวีพรรณนาต้นไม้เล็ก ๆ ว่าขึ้นอยู่กับว่ามีลักษณะงดงามไม่ผิดกับไม้คัก ไม้คักเป็นไม้ที่ได้รับการตกแต่งดูแลเอาใจใส่อย่างดี ไม้คักจึงมีความงดงามที่ประสมประสานกันระหว่างความงามตามธรรมชาติที่งามอยู่แล้ว กับความงามของศิลปะประดิษฐ์ที่เกิดจากการจงใจตกแต่ง ไม้คักจึงงดงามเหนือกว่าไม้ที่ถูกปล่อยให้ตามธรรมชาติ ดังนั้นผู้อ่านจึงทราบได้ว่าต้นไม้ต้นเล็ก ๆ ที่ตัวละคร ชมชื่นงามอย่างไร

ตัวอย่าง

น้ำคือมรกตแลกลมกล เกิดแกมโฉมกล
 บัทมราชมณี

กวีเปรียบเทียบน้ำว่าเป็นมรกตเลยทีเดียวทำให้ผู้อ่านได้ภาพหน้าที่ใสสะอาด คุลิกล้ำจนน้ำออกเป็นสีเขียวสด และพรรณนาเปรียบเทียบคอกบัวว่าสวยงามเหมือนกับทับทิมสีแดง คอกบัวขึ้นอยู่ในน้ำสีเขียวสดสีจึงเป็นภาพที่มีสีสัมผัสกัน ทำให้สีแต่ละสีดูเด่นขึ้น ทั้งสิ่งทีนำมาเปรียบเทียบคือแก้วมณีที่สวยงามก็ทำให้ผู้อ่านสามารถสร้างภาพได้ว่าภาพพระสน่านั้นสวยงามมาก เป็นความสวยทั้งสีสัมผัสและเมื่อต้องแสงแลเห็นเป็นประกายวาววาว

^๑ "โคบุตร (ความอื่น)," เลขที่ ๔๔.

^๒ สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๖๑.

ตัวอย่าง

แอนุเคล้าเหมือนแม่เคล้า	คลอคลึง ฟีน่า
หอมกลิ่นเรียมคิคถึง	กลิ่นเจา
สุกกรมพะยอมพืง	ใจพี พระเอย
เหมือนกลิ่นอรหุมเหนา	พิทองคิกใจ

การพรรณนาเปรียบเทียบดังในตัวอย่าง นอกจากจะมุ่งแสดงภาพธรรม-
ชาติที่งดงามแล้ว ยังเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครด้วยวิธีการ
เปรียบเทียบอีกด้วย กวีเอยชื่อสิ่งธรรมชาติต่าง ๆ แล้วกล่าวเชื่อมโยงไปถึงสิ่งที่
เกี่ยวข้องกับนางผู้เป็นที่รัก เช่น เห็นนกนางแอณเคล้าก็คิดถึงกิริยาของนางที่เคย
เคล้าคลึงด้วย เมื่อได้กลิ่นหอมของดอกพยอมและดอกสุกรมก็เกิดความพึงพอใจใน
ขณะเดียวกันก็ทำให้คิดไปถึงกลิ่นกายนางซึ่งเคยคิกใจอยู่

ตัวอย่าง

ปรุปรางอันปลงเปลดา	ลำเนาแกมูกองศรี
แลลลนฤทัยมี	จิตร เจตุรยัชววน
เลงกลวยสรุฎายกลาย	กัทลิตแนงนวล
พิศเพียนประเลหาวล	อูร์รัตนเฉกเฉดา ^๒

^๑พระวราเวทย์พิสิฐ, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๘๑.

^๒พระมหาราชครู, เสื่อโคคำฉันท์, หน้า ๑๒.

กวีเปรียบเทียบภาพที่เห็นในป่ากับส่วนในร่างกายของนางผู้เป็นที่รัก กล่าวคือ
เห็นต้นปรูและต้นมะพร้าวที่เปล่งปลั่ง เกลี้ยงเกลา ทำให้นึกถึงแก้มของนางที่ยั่ววนใจ
คล้ายเป็นแก้มที่งามผุดผ่อง เห็นต้นกล้วยและกล้วยที่ลำต้นเหมือนกันก็คิดเปรียบเทียบ
ซากลมกลิ้ง ผิวเป็นนวลใยของนาง การเปรียบเทียบเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกวาทังคันไม้
และขางต่างก็มีความงามที่ไม่ค่อยกว่ากันเลย

ข. การเล่นเสียงและความหมายของชื่อ

การเล่นเสียงและความหมายของชื่อหมายถึงการเอ่ยถึงชื่อของสิ่งธรรมชาติ
อย่างหนึ่งแล้วนำมาเชื่อมโยงกับความหมายของกิริยาท่าทางหรือกับสิ่งธรรมชาติชนิดอื่น
ที่มีเสียงเดียวกันเป็นคำเดียวกัน

ตัวอย่าง

คางเปื้อนเปื้อนเคียดคาวคสัง สลิกโพนลิ่ง
และพรวนสะพรั่งทวงตาม^๑

กวีเล่นเสียงของชื่อปลาคางเปื้อนว่าทำกิริยาเป็นหน้าหนีปลาเค่า เพราะ
ความโกรธ

ตัวอย่าง

เทโพและชะโคหลากหลาย แก้มซ่าซ่าชาย
แลไปให้ปลาหมอดู^๒

^๑ สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๖๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

กวีเล่นคำชื่อปลาแก้มขำและปลาหมอว่าปลาแก้มขำได้ความขอกขำที่แก้ม เพราะมือชายจึงต้องไปหาปลาหมอให้คู่แลให้ การเล่นความหมายของชื่อนี้ทำให้ผู้อ่าน คิดสร้างภาพของปลาบางชนิดขึ้นในใจไต่บ้าง เช่นปลาคางเบื่อน และยังแสดงถึง ความสามารถของกวีในการถ่ายทอดจินตนาการของตนเองออกมาเป็นความคิดในคำ ประพันธ์ เช่น ความคิดในเรื่องชื่อปลาแก้มขำ

ค. การใช้คำหลากหลาย

ในบทพรรณนาความงามของธรรมชาติปรากฏการใช้คำหลากหลายอยู่มาก ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะกวีต้องการหลีกเลี่ยงความซ้ำซากเมื่อเอ่ยถึงสิ่งเดียวกันหลาย ๆ ครั้ง เช่น คำว่า นก ดอกบัว ดอกไม้ ป่า ต้นไม้ งาม และกลิ่นหอม

นก กวีใช้คำที่มีความหมายว่า นก ที่มีความหมายรวม ๆ หลายคำ บางคำ ก็เปลี่ยนเสียงสระเพื่อให้เกิดความหลากหลาย ดังตัวอย่าง

สุขุมฤกษ์^๑ไกรสร^๑

เรียงเรียงทิพากร

ทวิชกรสรกอกกลาง^๒

นกกต่างรวงรัง^๓

คุรุปนาณา

กฤษษาประอรเอียง^๔

พวกพรร^๕ก^๕พิท^๕ค^๕เหลือหลาย^๕

เป็นที่อยู่^๖สุก^๖ณ^๖มี^๖ตาง^๖พรรณ^๖

^๑สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๓๓.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^๓เรื่องเดียวกัน.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

^๖"โม่งป่า เลม ๘," เลขที่ ๖๘ (สมุดไทยคำ อักษรไทย เส้นกินสองขา).

คอกบัว กวีใช้คำที่หมายถึงคอกบัวหลายคำและในบางครั้ง เป็นชื่อคอกบัว
แต่ละชนิดซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปบ้าง ดังตัวอย่าง

สุขบุณกชบานบัวทอง
สโรชสรอยไชจร^๑

กุมรีตฤพลอง

มีไม้ไผ่หลายบริวาร
ปัทมละเลื่อมเหลือองาม^๒

ยอดแยมใบบาน

.
สโรชพรรณพิมล
มีโกมุทมาลยกมล
สรอยเลวเงา^๓

ไกรพแกมศรี

บานขจรรสคนธ-

พระพิศเลญจงจ-

กลนี้ค่านึงปาง^๔

, พิณเกษนิโลทบล
วาเนตรพิศพิสมัย^๕

นิโลตบलयล

กระการคอกบัว แดง แดงบัวขาวคลี่คล้อย สร้อยสัตบรรณง^๖

คอกไม้ กวีใช้คำที่มีความหมายว่าคอกไม้ในที่ต่าง ๆ กัน ดังต่อไปนี้
เข้าไปในไพรระหงคองหลวง คาคไปคอกควงบุปผา^๗

^๑สมทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๓๓.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^๕อนิรุทธคำฉันท์, หน้า ๑๖.

^๖พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิไลยกุล, คู่มือลิลิตพระลอ, ๑ : ๖๘.

^๗"คาวี," เลขที่ ๑๐ (สมุคไทย)

นายยอคทอทก้านไบบาง
ศรียศรภพรายชี่^๑

พฤษสรพาง-

กวงคอกพันลอกสร้อย

และทรสมุทรสายสม^๒

สร้างใช้เชิญฤๅบคี่
แลชมกฐุมโสภา^๓

ลงสรงสระศรี

พฤษามาลีบุษ-

ปสรหลุคสรหลอนบาน^๔

ป้า กวีใช้คำที่มีความหมายว่าป้า คึงตอไปนั้

ไม้ไหล้หลากหลายพรรณ

คนในพนาไลย^๕

ปางนั้พนจรใจพราย
สนุกนั้ในไพรสมท^๖

คันคว่าป้าหมาย

สบสัควทงพินพงพานาค^๗

พระราโชทยานค้ำบล
ธิตระการรจนาค^๘

พนสมทสน-

ต้นไม้ คำหลากที่กวีใช้เมื่อพรรณนาถึงต้นไม้ มีคึงตอไปนั้

^๑สมทรโฆษค้ำฉันท, หน้า ๕๕.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^๗เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๖.

สาขาแงงามโสภา

โสภาพฤษา^๑มีไม้ไหลหลายบริวาร^๒

.

รุกรายเรียงสูงต่ำ

คจระ่าและผันผาย^๓

กลิ่นหอม ในการพรรณนาธรรมชาติหลายครั้งกวีต้องกล่าวถึงกลิ่นหอมของ
ดอกไม้ กวีก็สรรคำมาใช้หลายคำ ดังตัวอย่าง

พอกาลนิกรพฤษา

คดีสร้อยผายผกา

กำจรกุสุมเสารภ

บุษมาพรายพรรณละอบ

รสคนธตระหลบ

ลเวงในราโชทยาน

สบไศลคีรีห้วยธาร

พนพฤษตระการ

กำจรตระหลบรส^๔

เสด็จเสวยรมยจำเวียรราชสุขสม

สวนบุษปโคจร^๕กำจร^๕

เห็นหอมสร้อยสุคนธล้วนบุษปกำจร

อบธงคอง^๖ภิรมย์^๖

บุษมาบงกชกรรณิกากมลโชติ

ไพโคจรลองโอช

สุคนธ์^๗

^๑อนิรุทธคำฉันท์, หน้า ๑๘.

^๒สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า ๕๕.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๔.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๑.

^๗เรื่องเดียวกัน.

สวยงาม, ความงาม กวีใช้คำที่มีความหมายว่า "งาม" หลายคำ
ดัง ตัวอย่าง

อัมพาล <u>อ</u> พอ	ผลิตผล <u>ล</u> สุก <u>ซ</u> าม ^๑
พิศ <u>ไ</u> ประ <u>ไพ</u> พร <u>ร</u> ณ	รุ <u>ท</u> ริ <u>ร</u> คน <u>น</u> โส <u>ส</u> เส <u>า</u> ^๒
เล <u>เ</u> ิบ <u>บ</u> าง <u>ง</u> คร <u>ค</u> ระ <u>ร</u> กา <u>ก</u> ล	น <u>ณ</u> ม <u>ล</u> ประ <u>ช</u> ร <u>ร</u> เอ <u>เ</u> ียง ^๓
เฉ <u>ก</u> ชา <u>ค</u> ิ <u>ไ</u> พร <u>ร</u> า <u>า</u> พร <u>ร</u> าย	พร <u>ร</u> ณ <u>น</u> ร <u>ร</u> าย <u>ย</u> เล <u>เ</u> น <u>น</u> มา <u>า</u> ฉ <u>ฉ</u> าว ^๔
คร <u>ค</u> ระ <u>ร</u> ไ <u>ไ</u> ทร <u>ร</u> คร <u>ค</u> ระ <u>ร</u> ใน <u>น</u> ท <u>ท</u> ร <u>ร</u>	คร <u>ค</u> ระ <u>ร</u> บ <u>บ</u> ค <u>ค</u> ส <u>ส</u> ท <u>ท</u> ว <u>ว</u> ที่ <u>ี</u> น <u>น</u> ทร <u>ร</u> น <u>น</u> ^๕
บ <u>ร</u> พ <u>พ</u> า <u>า</u> ส <u>ส</u> ก <u>ก</u> ร <u>ร</u> จ <u>จ</u> ร <u>ร</u> ณ <u>น</u> าย	ฉ <u>ฉ</u> ล <u>ล</u> พ <u>พ</u> ร <u>ร</u> พ <u>พ</u> ร <u>ร</u> าย
คร <u>ค</u> ระ <u>ร</u> ศ <u>ศ</u> ก <u>ก</u> ค <u>ค</u> ส <u>ส</u> ร <u>ร</u> ิ <u>ิ</u> ย <u>ย</u> ประ <u>ภ</u> า <u>า</u> ^๖	

กวีพรรณนาเนื้อความสิ่งเดียวกันซ้ำไปซ้ำมาหลายครั้ง กวีมีวิธีหลีกเลี่ยง
ด้วยการใช้คำต่าง ๆ ที่มีความหมายเดียวกัน ขณะเดียวกันรูปคำที่แตกต่างกันถึงดงาม
ด้วย การใช้คำหลากหลายจึงเป็นการประดับประดาทระพันทรีให้ความไพเราะ และ
หลีกเลี่ยงการใช้คำซ้ำซาก

^๑พระมหาราชครู, เสื่อโคคำฉันท, หน้า ๑๒.

^๒เรื่องเดียวกัน,

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^๔เรื่องเดียวกัน.

^๕เรื่องเดียวกัน.

^๖สมุทรโฆษคำฉันท, หน้า ๑๘๑.

ในบทพรรณนาความงามของธรรมชาติ กวีกล่าวถึงธรรมชาติที่สวยงามน่า
 รื่นรมย์ กวีพรรณนาตามที่เป็นจริงในธรรมชาติคละเคล้ากับภาพในอุดมคติ ธรรมชาติ
 เป็นสิ่งงดงามโดยตัวเอง ฉะนั้นกวีจึงพรรณนาความงามด้วยวิธีการหลายวิธีประสม
 ประสานกัน ทั้งการพรรณนาตามสภาพ การใช้ความเปรียบ และการเล่นคำ
 คำว่าการเปรียบเทียบกวีนิยมเปรียบเทียบความงามของธรรมชาติกับสิ่งที่ยามกว่า มี
 คุณค่ากว่าธรรมชาติ เปรียบเทียบกับสิ่งที่มนุษย์ประคินรู้ขึ้นอย่างประณีตบรรจง หรือ
 เปรียบเทียบกับงานศิลปะ บทพรรณนาธรรมชาติมีความสำคัญต่อวรรณคดี ช่วยให้การ
 คำเนินเรื่องสมเหตุสมผล เพราะช่วยเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ เข้าด้วยกัน ช่วย
 สร้างบรรยากาศของเรื่อง ช่วยเปลี่ยนอารมณ์ผู้อ่านจากเศร้าหมอง เป็นสดชื่น เป็นต้น
 นอกจากนั้นการพรรณนาธรรมชาติยังเป็นส่วนหนึ่งของอสังการในวรรณคดี กวีใช้ความ
 สามารถทางภาษาพรรณนาให้ผู้อ่านเกิดภาพธรรมชาติที่งดงามขึ้นในใจ ทำให้ตัวบท
 พรรณนามีความงามเกิดขึ้น และความงามนี้เอง ไปตกแต่งให้วรรณคดีทั้งเรื่องงดงาม
 ขึ้นมา